Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, N. Y. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה שביעית HATOREN גליון ז (רז)

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

---

1. הבשורה הגדולה.
2. קנאה. — ד"ר נ. טורוב.
3. חובתנו בשעה זו. — יוסף בריינין.
4. הקדישים (ספור). — אברהם שוער.
5. הגאון מווילנה (סוף). — ראובן בריינין.
6. צורה וצבע — מערב ומזרח. — ד"ר יוסף ריידר.
7. ליובלו של רב צעיר (ד"ר חיים טשרנוביץ).
8. חדשות ומאורעות.
9. התנועה הלאומית.
10. שונות.

VOL. VII — NEW YORK, APRIL 30, 1920 — No. 7 (207)

HATOREN
Published weekly by the
ZIONIST ORGANIZATION
OF AMERICA
55 FIFTH AVENUE, NEW YORK.
Telephone, Chelsea 247

מחיר „התורן"
לשנה — $4.00 לחצי שנה — $2.00
בחוץ־לארץ ובקנדה:
לשנה — $4.50 לחצי שנה — $2.25
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 55 Fifth Avenue, New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$4.00 Six months—$2.00
Foreign Countries and Canada:
One year—$4.50 Six months—$2.25
Single copy 10 cents
Entered as second-class matter March 14, 1916, at the Post Office at New York, N. Y., under the act of March 3, 1879.

מחיר גליון 10 סנטים

הוצאת „סיני"

יצא לאור

חומש לבתי ספר

חלק א׳ — ספר בראשית

מחירו 30 סנטים.

מטרת הוצאת „סיני" היא לתת סריה שלמה של ספרי חנוך ולמוד הנועדים להורות את השפה העברית מראשיתה עד הרכשת ידיעה הגונה בלשון, בכדי להבין את התנ"ך במקורו.

„הזמן הראשון", „הזמן השני"

„הזמן השלישי" ו„הזמן הרביעי" שכבר הופיעו על־ידי ההוצאה הנ"ל מכינים את התלמיד במשך שנתים אל החומש.

מובטחים אנחנו, שהחומש הזה, שאנחנו מגישים בזה לפני הקהל העברי ביחד עם ארבעת „הזמנים" ימלאו את החסרון שהוא מורגש כל־כך במקצוע הלמוד של התורה בבית־הספר.

מחיר „הזמן הראשון" 20 סנטים. מחיר „הזמן השני" 25 סנטים מחיר „הזמן השלישי" 30 סנטים. מחיר „הזמן הרביעי" 35 סנטים. מחיר החומש, חלק א׳, 30 סנטים.

קובץ שירים לבתי ספר

עם תוי־נגינה, מאת א. בן־אליהו.

המחיר 20 סנטים.

ראבאט הגון למורים, לבתי־ספר ולבתי „תלמוד תורה".

לפנות אל:

SINAI PUBLISHING CO. 176 Park Row, New York

או אל:

S. DRUCKERMAN, 50 Canal St., New York

בקרוב יצא לאור:

בשביל ילדים

ספר למוד על־פי השיטה הטבעית, מאת הפדגוג הידוע מ. מנוסוביץ.

ברכה לבבית לזוג המלבב שמואל וואהל והדוה מאיר׳ם בקליב־לאנד ליום אירושיהם.

י. נ. אדלר.

דייטון, אוהאיו.

VOL. VII NEW YORK, APRIL 30, 1920 No. 7

התורן

יוצא לאור על־ידי
ההסתדרות הציונית
באמריקה

—

העורך:
ראובן בריינין

שנה שביעית | ניו־יורק, ו׳ אייר, תר״ף | גליון שביעי

הַבְּשׂוֹרָה הַגְּדוֹלָה

———

אחרי ימי אבל לאומי, אחרי ימי ספקות ויאושים בָאָה הבשורה הגדולה, כי ההכרזה הבאל־פורית נתאַשרה בסאן־רימו, כי התביעות הציוניות של המנהיגים נתמלאו במלואָן.

דורות קוו, דורות התפללו לשעה גדולה זו — והיא באָה.

ואין מלים בפינו להביע את כל גודל ערכה ואת קדושתה.

גדולה וכבדה היתה המלחמה נגד הציוניות, רבים ושונים היו המעצורים והמכשולים הפזורים, ושהוסיפו לפזר יום־יום, על דרכה. נוראָה היתה ההתנגדות הגלויה ועוד יותר — הנסתרה. כל כחות החושך והטומאָה, כל האינטריגות הפולי־טיות — כל שונאי ציון התחברו כדי להכחיד את תקות ישראל.

בעצם ימי האבל הלאומי על חללינו־גבורינו בגליל העליון ועל הפוגרום בירושלים קרית דוד בָאָה הבשורה המרנינה: ממשלות־ההסכם החליטו למסור את ארץ־ישראל לרשותה של אַנגליה עד אשר יבנה לו שם עמנו את ביתו הלאומי ועד אשר יוכל לעמוד ברשות עצמו.

העין דומעת דמעות גיל, הלב מלא רגשות ותקוות גדולות — והבטוי הנכון חסר. אין הוא גם דרוש בשעה זו, כי קצרה השפה מהביעה כמו.

באָה השעה הגדולה — אַל־נא נקטינה. יום קדוש הוא לנו — אַל־נא נחללו. גדולה היא הנחמה הלאומית, הנחמה היעודה והמובטחה לנו עוד מפי נביאינו וחוזינו הקדמונים והאחרונים — נבין ונשיג זאת.

עלה שחר עמנו — נהיה־נא ערים.

עוד מעט ויגוז הליל — יהיה לבנו פתוח לקראת הנגוהות הראשונים.

אנחנו מרגישים את עצמנו מאושרים — אין אָנו יכולים להצפין רגשותינו. אבל אַל־נא נכריז על אָשרנו בחוצות, בראש הומיות. בעצם שמחתנו הלאומית עולים ומרחפים לנגד עיני רוחנו צלליהם של אבות התחיה העברית, של הראשונים לציון, של לוחמיה וגבוריה אשר מתו או נפלו חלל מידי מרצחים מבלי אשר זכו לראות בעיניהם את עלות שחרנו.

יהיה זכרם קודש לנו ולהדורות הבאים אחרינו.

בעצם שמחתנו היום שהקיפה אותנו, מנער ועד זקן, מציוני עד סתם־יהודי, חודרת לאָזנינו אנחת־הגסיסה של רבבות אחינו המעונים בידי תליונים.

קול דמי אחינו צועקים אלינו מאדמת רודפיהם ושונאיהם — לא נאטום אָזנינו. נמהר ונחיש לגאולתם ולהצלתם.

שמחתנו אינה יכולה להיות שלמה כל זמן שלא שחררו ממאסר. ומדין קשה את אלה מגבורינו, ובראשם זאב זאבוטינסקי, שרצו למסור נפשם, וגם מסרוה, על הגנת חיי אחינו ואחיותינו התמימים ועל הגנת כבודם בירושלים לבל יפלו חלל ולבל יהיה רכושם לבז בידי שודדים ורוצחים לעין השמש ולעין השוטרים הערבים.

נקדם ונחוג־נא את הבשורה הגדולה מסאן־רימו ברצינות הראויה וברגשי כבוד המתאימים לשעה זו.

נביע־נא את שמחתנו הלאומית הגדולה לא במלים מצלצלות, לא במליצות נבובות, כי־אם על־ידי מעשים ומפעלים, על־ידי קרבנות שיהיו דרושים להגשמתה של גאולתנו ותחיתנו על אדמת אבותינו.

עלינו, על כולנו, להיות נכונים לעזור, לעזור תיכף בלי שום דחוי ובלי שום איחור, לעזור לעבודת הגאולה, לעבודת בנין הבית הלאומי בארץ אבותינו. עבודה זו רק מתחילה.

והבשורה הגדולה שבאה מסאן־רימו קוראת לאחוד הכחות, החמריים, הרוחניים והמוסריים, להתרכזות הרצונות, קוראת לשלום ואחוה בין כל המפלגות, קוראת לכל היהודים, שלא כבה בלבם הניצוץ האחרון, לבוא ולהשתתף בעבודתם, בעזרתם ובקרבנותיהם לשם הגשמתה של ההבטחה הגדולה, לשם בנין הבית הלאומי, בנין עדי־עד.

מלאי התלהבות פנימית, אבל גם מנוחת הרוח, מרוכזים, מאוחדים ומלאי אומץ, עלינו לפגוש את המאורעות הגדולים הבאים עלינו — כי בוא יבואו אותם המאורעות הקשורים בהתחדשות האומה, בשיבתה למקורה ושרשה ובהכנסה לתוך משפחות העמים שגורלם בידם.

בוא יבואו המאורעות הגדולים.

נהיה־נא נכונים לקדם את פניהם לבל יפתיעו אותנו.

אל נבזבז־נא את התלהבותנו הגדולה על דברים קטנים, על ריב מפלגות וסכסוכיהן, על ביאורים מיותרים, על מלחמות־מלים שלא לצורך ועל התזת זיקי אש עשויה.

התלהבותנו בשעה זו צריכה להיות מכוונה להמטרה הגדולה, לעבודת הגאולה האמתית.

חלילה לנו לאבד לבטלה אף רגע אחד, אף טפת מרץ אחת. עלינו לגשת תיכף ובכחות רעננים אל העבודה הגדולה. העיקר שלא נדחה את העבודה אף ליום אחד, שלא נחל בקטנות, שלא נסתפק במועט ושלא נפקפק בכחות היצירה והבנין של העם העברי.

כל אחד מאתנו הוא אחראי בעד העבודה, עבודת הבנין, עבודת ההצלה הלאומית.

ההיסטוריה העמידה אותנו בנסיון גדול, ועיני כל העולם הגדול צופיות אלינו לראות ולהוכח, עד כמה הננו עוד מוכשרים ליצירה לאומית גדולה, עד כמה אנו מסוגלים לבנות ולנטוע, עד כמה נשאר בנו עוד, אחרי אלפים שנות גולה, מן הרצון הלאומי, כמה אמת וכמה מן האגדה יש בהפתגם „כל ישראל חברים".

ועלינו, אם יקרה לנו נפש אומתנו, לעמוד בנסיון, כמה שלא יהא קשה הדבר.

גדולה היא הזכות שזכינו להיות בשעה גדולה כזו לעמנו — אל נקפח נא בידינו זכות זו. כי עתידים אנו ליתן את הדין לפני כסא התולדה.

גדולה היא הבשורה, קדושה היא השעה, עמוקה היא ההתלהבות הלאומית — נתעורר־נא לחיים לאומיים חדשים! נחוג־נא את המאורע רב־התוצאות בכל אותות הכבוד הראויים. חג הוא להתחיה העברית.

נצחונה של הציוניות הוא נצחונה של התרבות העברית, נצחונה של השפה העברית.

ומעתה ניתנה תעודה יותר גדולה, יותר חשובה ויותר רמה להשפה העברית: לפחת רוח חיים בלב בנים השבים לגבולם, להגביר את המחשבה העברית, להיות כלי־מבטא נאמן להרצון החיובי, לעבודה הלאומית הפוריה ולחנך דור עברי שלם ברוחו.

גדול הוא אסון אחינו בארצות מדכאיהם ושונאיהם בנפש, אין גבול להצער היהודי בארצות גלותו — אולם בים צרותינו ויסורינו נראה חוף תקוה, נשמע קול גאולה וישועה. רומזים לנו מרחוק חיים חדשים, חיים של כבוד.

נשאף־נא בכל כחותינו להגיע אל חוף זה, שחתרנו אליו זה כאלפים שנה.

נשאף־נא להגיע לחוף תקוה זה במהרה ובימינו.

קִנְאָה

מאת

ד"ר נ. טורוב.

אין דרכי לקנא, ומעודי לא היתה עיני צרה בשל אחרים. לא מפני שבכלל אני מסתפק במועט או מפני שכל מאווי לבי ניתנו לי, עד אשר לא נשאר עוד מקום לקבול על הגורל, לשאוף ולחלום, לקוות ולהתיאש. אדרבה: מי יתן והיה לי כיום החצי, השליש או הרביע מכל מה שחסר אנכי. אלא מה? אין אנכי „בעל מקנא" על־פי טבעי. פשוט, לא התפתחה בי משום מה נטיה נפשית זו, לא בא לידי בטוי ניכר הלך־רוח זה, אשר יעורר לעתים בלב את השאלה המרה: „מדוע נפל דבר זה וזה בחלקו של פלוני ואלמוני ולא בחלקי אני?" או את התפלה הקצרה: „מי יתנני כשמעון או כלוי!" או את ההרגשה: „אילו יכולתי להשיג את אשר השיג X או Y, כי עתה הייתי יודע שאמנם יש צדק בעולם"... וכיוצא בזה. אם טוב הדבר או רע אינני יודע, אך הייתי מרוצה במעמד נפשי זה, ויש גם אשר התגאיתי קצת בלבי לאמר: „על כל פנים אין בי צרות־עין". והנה באו מקרי הימים האחרונים והראו לי, שאסור לו לאדם לשכוח את המימרה המלאה בינת החיים וידיעת נפש האדם: „אל תאמין בעצמך עד יום מותך". אל תאמין. כי את אשר לא עשית היום תעשה אולי מחר במצב אחר ובתנאים אחרים, שלא תוכל לראותם מראש, ומקום שעברת בו בשלום כמה וכמה פעמים, אפשר שתכשל בו בפעם אחרת. אל תהיה, איפוא, בטוח יותר מדי ועמוד על המשמר. וגם עמידה זו אפשר שלא תמיד תועיל לך. יבוא יום ויקרך אשר לא פללת ולא העלית על לבך, וכל בטחונך העצמי וכל גובה לבך יהיו כלא היו. ובדידי הוה עובדה: בימים האחרונים התברר לי, שעד כה לא הכרתי את עצמי במדה מספקת ושאמנם מסוגל אנכי, ככל בן־תמותה, לקנא בזולתי. ובמי קנאתי? לא יאמן

כי יסופר: דוקא בחברי בארץ־ישראל, אשר רק לפני ירחים מועטים עזבתים מתוך רגש של עיפות רבה ונמלטתי על נפשי. נמאסו עלי קצת — אודה ולא אבוש — נמאסו עלי חוצות תל־אביב וסמטות ירושלים, נמאסו האספות והויכוחים והקטטות הפעוטות, נמאסו השיחות הבטלות, החזרה על הישנות, השעמום הגדול. כשל כח הסבל. קמתי איפוא והלכתי למקום אחר. הלכתי על־מנת לנוח קצת, לשאוף אויר אחר, לראות אגב־אורחה מה נתחדש באהלי תורה. אמרתי: אחליף כח, אחדש מעט את רוחי ואשוב לסבלותי. והנה לא הספיק עוד הזמן הקצר בערך לרפא את פצעי הפרידה, שהם קשים לי תמיד ושהכאיבוני שבעתים הפעם — ובלבי התעוררה קנאה אמתית באלה, שזה עתה כמעט נדתי להם על אשר אינם חפשים כמוני לנדוד למרחקים; וגם רבים מהם נפרדו מעלי — אם לא אשגה — מתוך רגש של קנאה בי...

* * *

לא תתואר במלים החרדה אשר תקפה את לבי לשמע ההתנפלויות בגליל העליון, וביחוד למקרא הידיעות המרעישות על הפרעות בירושלים. התרגלנו בשנים האחרונות לעבור באנחת־השתתפות או אפילו בלעדיה על נוראות, אשר בזמן כתקונו היה בכחן להכות אותנו בשגעון: התקשה הלב מרוב יסורים ונטמטמו הרגשות מרוב שמוש. אך פרעות בארץ־ישראל — בכמו אלה לא „התרגל" עוד שום יהודי, וביתר יחוד יהודי אשר חי ועבד בארץ זו. הלב אמר להשבר ממש. אך באותו זמן — התאמינו או לא תאמינו בדברי? — באותו זמן תקף אותי רגש קנאה עזה, עמוקה, אוכלת. ולא רק באלה קנאתי אשר נתן אלהים בלבם את הכח להלחם כאריות ולמות מות גבורים, כי־אם גם בכל אלה אשר הרגישו בשעת־מעשה — ביודעים או בלא יודעים — כי לא רק העתיד הרחוק, לא רק „גורל העם", אלא גם גורלם הם, גורלם הפרטי ברגע זה קשור בקשר בל ינתק אל אדמת האבות; כי שאלת החיים והמות להם, להוריהם, לילדיהם, מרחפת באויר, הוטלה על כף־המאזנים ותובעת פתרון, הכרעה של כ ב ו ד. חשתי את הרעד אשר עבר בעצמותיהם, תארתי לפני איך התכווצו אגרופיהם, הקללה שהתפרצה מפיהם, האש אשר הוצתה בלבבם. וקנאתי באלה שנפל בגורלם לחיות בכל רמ"ח אבריהם ובכל נימי נפשם את הרגעים האיומים, הנצחיים האלה. לוא יכולתי להיות בימי זועה אלה אתם, לוא יכולתי להיות כמוהם!...

* * *

ועתה, היום, שוב אני מקנא בהם, ושוב הייתי רוצה להיות אתם ולהרגיש כמוהם. אך — ברוך השם! — מטעם אחר ומתוך מצב רוח אחר. הנה בא סוף־סוף האשור העליון לתכנית הבנין של ביתנו הלאומי, אותו האשור אשר זה ימים על שנים צפינו לו בחרדת־לב. תחת תקוה ופחד באה עובדה היסטורית רבת־הבטחה וכבדת־תוצאות. ניתנה ה א פ ש ר ו ת לפתרון חלומנו בן אלפי השנים, סוללה הדרך אל מחוז־חפצנו; משאת נפשו של עם עולם עלוב־הדורות יכול תוכל להתגשם במציאות, ו„אין זאת אגדה". אי המשורר אשר יתן בטוי נאמן לרגע היסטורי יחיד במינו זה, ומי בן לעם ישראל אשר לא יעלוץ עתה לבו בקרבו?

אך מי, מי מכל אלה אשר לא זכו לחיות בארץ־ישראל יוכל לתאר לפניו את השמחה האמתית, הטבעית, האורגאנית של חלוצינו בשעה זו? מי מסוגל לתפוס את ההוראה הנכונה לא של המחשבה, של ציור־הנפש, כי־אם של ה ה ר ג ש ה החיה: „לנו הארץ. פה נחיה, פה נעבוד ופה נמות". לא מליצה, לא שאיפה, לא אמונה בלבד, אלא הרגשה נאמנה ובטוחה. להם, לחלוצינו, יש בוראי כיום הרגשה בטוחה זו: כי הם חיים ועובדים וסובלים שם; כי הם — כי רבים מאד מהם על כל פנים — הקריבו את הכל בגלל יצירתה וטפוחה של הרגשה זו בלבם הם ובלבות זולתם; כי הם בחלבם ובדמם הכשירו את הקרקע — עד כמה שזהו בגדר היכולת הטבעית של קומץ אנשי־לב — לבנין בית לאומי לעם ישראל בארץ־ישראל.

ובהם, רק בהם, אני מקנא עתה. הייתי רוצה להמצא עתה בחברתם, להרגיש ולשמוח אתם. אמנם כן: הייתי משלים עתה שוב לחוצות תל־אביב ולסמטות ירושלים, לאספות ולויכוחים ואפילו לקטטות הפעוטות, אשר מן הסתם לא חדלו עדיין ואולי לא תחדלנה מהר. הייתי משלים לכל, ובלבד שיפול בחלקי אושר כאשרם עתה, ובלבד שאוכל לראות את העינים המבריקות משמחה, להקשיב לדפיקות הלבבות החמים הרועדים בגילה לקראת הבאות, לשמוע את הנאומים (הארוכים יותר מדי, כמובן), להשתתף בשירה שאיננה עוד הארמונית כל־צרכה ולרקוד אתם את ה„רונדה" הפראית קצת.

מי יתנני היום אתם, מי יתנני כמוהם!

* * *

הנה כי כן: נכשלתי ברגש קנאה זה פעמים. ובעצם הדבר אין אנכי מתבייש בכך. סוף־סוף הרי זה חזיון „טבעי". טבעי ביחוד לגבי מי שמטעם זה או אחר נעקר מקרקעו ונתגלגל לסביבה נכריה, זרה לו. ראיתי גם פה צער וזעם לשמע הידיעות המרגיזות מארץ־ישראל; גם פה התעוררו הלבבות בשמחה לקראת הבשורה מסאן־רימו. אך האם זהו הצער וזה הזעם וזאת השמחה? האם ככה יזדעזע לב אומה שלמה? האם כזאת תהיה התשובה מצד עם בריא ביום החתך גורלו ההיסטורי? „ששון ושמחה במחנה הציונים". וזהו הכל? רק במחנה הציונים? ושאר בני־ישראל ובנותיו, אלה אשר מרוב עמל ותלאה, או מחוסר ידיעה ומקוצר הבנה לא הפנו עד כה את לבם לציוניות — להם אין היום חג לאומי גדול? ואלה אשר שקעו עד צואר בהבלי עולמם הפרטי הקטן — האם לא ירימו את ראשם אף לרגע מסיר הבשר שלהם, למען ראות והרגיש, כי דבר, אשר לא היה עוד כמוהו בחיי עמנו, הולך ונעשה נגד עיניהם? ואלה ש„התאזרחו" עד טשטוש

גמור של צורתם כלפי חוץ והולכים בכל זאת אל ה„היכל", ואלה המקשיבים ברטט של קדושה לכל הגה ורמז היוצא מפי לנין וכו' וכו' — להם אין הדבר נוגע כלל וכלל?

מתאר אָנכי לפני מצב כזה אצל עם אחר, למשל אצל הפולנים, הטאטארים, הארמינים, האלבאנים. האם היה אף איש אחד הולך לו לתומו לעסקיו, כאילו לא קרה דבר? האם היתה אף אם אחת מישנה את ילדה בעריסה בלי שיר הגאולה על שפתיה?

ואצלנו?

ששון ושמחה במחנה הציונים...
מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי?!

ניו־יורק, ט' אייר, תר"פ.

חוֹבָתֵנוּ בְּשָׁעָה זוֹ

מאת

יוסף ברינין.

זה היום יום נצחון, יום תרועה וישועה הוא. עוד אתמול היינו מדוכאים, רוחנו וידינו רפו. נמס לבבנו בקרבנו מרוב היאושים שבאו, מדעת ושלא מדעת, זה אחר זה, מרוב העכובים, הדחיות והניגודים. נדמה לנו, כי הגענו עד קיר ברזל. נשבר את גלגלתנו בדפקנו בו, ואת הקיר, החיץ המבדיל בינינו ובין חוף התקוה, לא נסיע ממקומו אף טפח אחד. גם האופטימיים הקיצוניים, גם היותר נלהבים שבקרבנו, החלו לפקפק, אם גם הסתירו זאת לפעמים מעין הפרתם הפנימית.

קול נכאים נשמע מסביב, קול ענות חלושה ושמינו לבשו קדרות, כוכבי תקוותינו כבו זה אחר זה ביד נעלמה, ביד אכזריה. וההבטחות שבאו מלונדון, כי ההכרזה הבאלפורית עדיין בתקפה עומדת, נשמעו כקול לעג, כצחוק שאננים בפני המאורעות האיומים והטראגיים בגליל העליון, בפני הפוגרום אשר עשו הערבים ביהודי ירושלים לנוכח עיני פקידי אנגליה.

עוד אתמול התאבלנו ושפכנו דמעותינו על מות הגבור הלאומי, הקאפיטאן טרומפלדור, אשר הגין ברוח גבורה עד נשימתו האחרונה, כאחד מבני המכבים האמתים, על המושבה תל־חי מפני הרוצחים הערבים. עוד לפני שעות אחדות נתמלאָה נפשו של כל אחד מאתנו מרורות על החמס הגדול שעשו לזאבוטינסקי, אשר נסה להגן על חיי אחינו בירושלים.

והיום נשתנה הכל כמו על־ידי מטה אלהים. מסאן־רימו באָה הבשורה, שכל־כך התגעגענו עליה ועינינו כלו מיחל לה, — הבשורה אשר השיבה לנו תקותנו הגדולה.

ההחלטה של סאן־רימו מוסרת את התגשמותה של הציוניות לידינו אָנו. אָנו יכולים מלאי נחמה ובטחון להביט אל עתידנו, אם רק נכונים אָנו לעבוד בארץ־ישראל עבודת חלוצים, עבודה קשה הדורשת קרבנות.

ההחלטה של סאן־רימו אינה נותנת לנו לעת־עתה אות לחגים ומועדים, כי־אם קול שופר הוא להקהיל את כל כחותינו הלאומיים, את כל חלוצינו, ולגשת ליצירה לאומית בלתי־פוסקת ובלתי־נחלשת ולעבודה חרוצה המתגברת על כל המעצורים, למען נבנה במהירות היותר אפשרית את ביתנו הלאומי על היסודות היותר בטוחים, היותר מוצקים והמתאימים לרוח הצדק והיושר החברתי, לרוח מחוקקנו הגדול ונביאינו נביאי האמת.

ואין ההחלטה של סאן־רימו יכולה לצאת לפועל אלא אם יסירו ראשית לכל את השלטון הצבאי מפקודתו בארץ־ישראל וישימו על מקומו שלטון אזרחי אשר כל מעשיו יהיו מכוונים להגשמתה של ההכרזה הבאלפורית.

ההחלטה של סאן־רימו לא הביאָה לעם ישראל את ארץ אבותיו על קערת כסף בתור מתנה וגמול על כל אשר סבלנו בגלותנו כאלפים שנה. החלטה זו נותנת לנו רק את האפשרות לברוא את אָשרנו מבלי מפריע מבחוץ. סאן־רימו לא פתרה את השאלות הפוליטיות והחברתיות, השאלות החמורות הפנימיות, שתהיינה כרוכות בעבודתנו, עבודת התחיה, בארץ־ישראל עצמה. את השאלות האלה, מהן כבר ידועות וגלויות לנו כיום ומהן אשר עוד תתעוררנה עם ומתוך העבודה עצמה, יהיה עלינו בעצמנו לפתור אותן. הפרובלימה הערבית המסובכה והמסוכסכה עומדת עוד בעינה, וכל אלה אשר חקרו בעצמם את מצב הדברים בארץ־ישראל, כל אלה אשר הורגלו להביט אל פני המאורעות עין בעין, יודעים היטב, כי הפרובלימה הערבית לא תפתר, באופן הנוח ורצוי לנו, כל־כך מהרה וכל־כך בנקל.

רק נטעה, — וטעות כזו יכולה לגרור אחריה תוצאות כבדות, — אם נאמין כי הלאומיים של העם הערבי, ויש ביניהם גם קנאים קיצוניים, יקדמו בשמחה את ההגירה הציונית, את רבבות העברים, ובאופן היותר רע גם את האלפים, אשר יבואו לארץ־ישראל לבנות שם את ביתם הלאומי. האגיטאטורים הערביים העובדים לבעלים שונים, שיש להם מטרות וכוונות שונות, הנה בנוגע לההתנגדות אל הציוניות ושאיפותיה, לב אחד להם ודעה אחת, ואין כל ספק, שכולם יחד ינסו להניח מכשולים ומעצורים על כל פסיעה ופסיעה של דרך עבודתנו, עבודת הבנין והתחיה הלאומית.

להפחית את ערכה של הסכנה הערבית יכולים רק קצרי־ראות. הפרעות והרציחות שעשו הערבים בגליל העליון ובירושלים מסוגלות בכל אופן להחליש לזמן ידוע את אמונתנו בהאגדות המסופרות לנו על־דבר יחוסי הידידות שבין הערבים והיהודים בארץ־ישראל.

למרות אשר השלטון הצבאי בארץ־ישראל התיחס באיבה להיהודים, לא העיזו המסיתים הערבים, מחוללי הפרעות, לכלות את כל חצי נקמתם ושנאָתם ביהודי ירושלים, יען כי סוף־סוף יראו את היד החזקה והכבדה של אלנבי. בזה אין לכחש כיום.

השלטון הצבאי יש ברשותו ובכחו לענוש מהרה וקשה, מהרה עד מאד וקשה עד מאד, את כל המפריעים חוק ואת כל עושי שערוריות. זאת יודעים הערבים המתנגדים להציוניות היטב.

על כן, לא רק אנחנו, כי־אם גם הערבים ישמחו על תמורת השלטון הצבאי בשלטון אזרחי, בבטחם ובהאמינם, כי תחת השלטון האזרחי יצלחו ביותר להפיץ את השנאה להיהודים וההתנגדות להציוניות ומפעליה, ואיש לא ימחה בידם.

אין כל ספק, כי גם השלטון האזרחי האנגלי, אשר יבוא על מקום השלטון הצבאי הקשה לנו, יתאמץ לבלי הכעים את הערבים ולבלי הרגיזם וגם יעשה להם וותורים ידועים; ואין כל ספק, שגם מנהיגינו העומדים בראש הציוניות יתמכו בידי השלטון האזרחי האנגלי להתנהג עם הערבים באופן נוח ורצוי להם.

גם בזה אין ספק, שנשתמש בכל שעת־כושר והזדמנות להטעים ולהדגיש את יחוסינו הטובים והידידותיים אל הערבים, ומנהיגי הציונים ישתמשו בכל האמצעים להוכיח לשכנינו הערבים, כי התפתחותו של הישוב היהודי בארץ־ישראל לא תהיה על חשבונם של אלה האחרונים, כי לא יקפחו חלילה את זכויותיהם, ולהפך, הם, הערבים, עוד ירויחו ויצליחו, ואחרים מהם גם יעשו עושר, על־ידי היזמה (איניציאטיבה) היהודית ועל־ידי המיתודות החדשות והמפותחות של העבודה היהודית לכל ענפיה.

תעמולת־השלום הזאת תדרוש סבלנות רבה מצדנו, עבודה קשה וזמן לא מעט. תעמולה זו תהיה לאבן בוחן להטאקט הדיפלומאטי של מנהיגינו. נסיון בלתי־קל.

ובתקופת המעבר הזאת — תקופת ההתקרבות וההתפשרות עם הערבים המתנגדים עוד לנו — עלינו להשתדל בעוד זמן, שלא ישובו ויחזרו, חלילה, אותם המאורעות המעציבים, אשר לזכרם יתפלץ הלב העברי, שאירעו בתל־חי ובירושלים.

אנגליה לא תרשה בשום אופן למהדורה חדשה של „משא נימירוב" בירושלים או במקום אחר בארץ־ישראל — זוהי נחמתם של חלק גדול מקרב הציונים, ובהנחה זו הם מניחים את דעתם של כל אלה החוששים, המפחדים והדואגים לבטחונו ולבצורו של הישוב היהודי בעתיד על אדמת אבותינו.

אולם עלינו לדעת, שאנגליה בתור באת־כח (מאנדאטמאכט) של ארץ־ישראל לא תתנהג ביד חזקה ולא תאחז באמצעים קשים ביחוסה להרוב הערבי. וההגנה על האינטרסים שלנו בארץ־ישראל הוא עתה החלק היותר חשוב של עבודתנו, עבודת הבנין של ביתנו הלאומי.

ועתה באה השעה לברוא חיל־מגינים (מיליציה) יהודי. מיליציה זו תהיה מסודרה רק בשביל מטרת ההגנה, שתעודתה תהא להגן על מרכזי הישוב היהודי בארץ־ישראל, על המושבות ועל החוות, מפני מקרי ההתנפלות של הערבים עלינו.

אין מטרת מאמרי הקצר הזה, וגם לא פה המקום, לבאר בפרוטרוט את תכניתה של מיליציה יהודית, אבל דוקא עתה היא השעה לעורר רעיון זה.

בתרועת שמחתנו ובעליצותנו על נצחונה הגדול של הציוניות חלילה לנו לשכוח את הקרבנות אשר נפלו בירושלים.

אין ביד אנגליה, עם כל כוונתה הטובה והרצויה, להוציא לפועל את ההכרזה הבאלפורית ועם כל ידידותה הנאמנה להעם העברי — אין ביד אנגליה להבטיח לנו תיכף ומיד את ידידותם של הערבים אלינו.

רק אנחנו בעצמנו מחויבים לאחוז תיכף בכל אותם האמצעים הכשרים, וברשיונה והסכמתה של ממשלת אנגליה, שיש בידם להגן על חיי אחינו ועל הרכוש היהודי אשר בציון החדשה. אנחנו בעצמנו הננו האחראים בעד החיים האלה ובעד הרכוש הזה.

זאת אומרת: מיליציה (חיל מגינים) יהודית בארץ־ישראל הוא דבר שאין לדחותו בשום אופן ושהיא אחת מחובותינו הראשיות והעיקריות בשעה זו.

ואם לא נמהר לברוא מיליציה יהודית בארץ־ישראל, אז רק לשוא נפלו חלל אחינו ואחיותינו בתל־חי ובירושלים, כי מוסר לא לקחנו.

25 אפריל, 1920.

הַקְּדוֹשִׁים

(ספור).

מאת

אברהם שוער.

א.

בליטה, בזאמוט, בגלילות פולניה המרובים באוכלוסי ישראל, היו בתי־המדרש, בתי־הכנסת, המנינים, ואפילו ה„קלויזים" מלאים ספרים — זה התכשיט היחידי, שהיה מקשט את כתלי בית־המדרש. בכותל המערבי היו עומדים ארונות ארוכים, רחבים וגבוהים מן הרצפה עד התקרה וכולם היו מלאים ספרים. אפילו על יתר הכתלים היו נמתחים למעלה מן החלונות מדפים ארוכים ורחבים ועליהם עמדו צפופים ודחוקים ספרים מספרים שונים.

כשבאתי לאמריקה מצאתי אחרת. בתי־הכנסת מפוארים ומקושטים בכל מיני הידור. ארונות־הקודש מצויירים ומוזהבים, פרכיות של משי או של קטיפה מרוקמות ציצי כסף, פרחי זהב וכל מיני קשוטים, התורות עטופות מעילים של רקמה ועטרותיהן בראשיהן ופעמוני כסף ומצילות זהב תלויים על „עצי־החיים" ומשמיעים צלצולים ערבים מאד — וספרים אָין!

אולם כשנושנתי בארץ, נשתקעתי, מצאתי, כי בבתי־התפלה הקטנים אשר ברחובות הדלים, בבתי־הכנסת של הקהלות העניות שברחובות הנדחים והמבואות האפלות — דוקא שם ישנם ספרים...

החילותי להתפלל בבתי־המדרש או הכנסת האלה.

לעתים קרובות מאד סר אני אל אחד מבתי־התפלה האלה. בוחר אני ביחוד לבוא שם ביום השבת, ביום חג או מועד. ובשעה שהשמש מכריז ומודיע את ה„בעבור שנדר" והוא מסלסל כמנהג המקום את ה„מי שברך" למנדר, לאשתו ולבניו ובנותיו, לחותנו, לחותנתו וגם לה„אח" הפריזידנט ומשנהו ה„אח" הוויים־פריזידנט ולכל ה„מימברים" בכאן, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם... והכל בשם המפורש, בקולות ובניגון ובהטעמה, — באותה השעה עומד אני ופני מפנים אל ארון הספרים הפתוח, עומד ומחטט ומנקר ומתבונן בספרים...

אוהב אני אותם, את הארונות עם הספרים. עצם מעצמי המה ובשר מבשרי. כמוהם כמוני נעקרנו ממקומותינו הקבועים וטולטלנו טלטלה... ומתגוללים אנו פה עקורים ועלובים, וכמוהם כמוני אין אנו יכולים להסתגל אל הרוח של הארץ ואל תכונתה; אנו מתגוללים, מתבודדים ומשתעמים מבלתי הגיע אל איזו מטרה או תכלית רצויה.

גלמודים, שכוחים ועזובים מונחים הם פה הספרים בארונות, מכוסים אבק וקורי עכביש, כי זה ימים ושנים ויד לא נגעה בהם, שוכבים הם למעצבה ומזכירים... כן, נדמה לי תמיד, שמזכירים הם את „הימים ההם" — כמה יקרים היו וחביבים, קודש היו לישראל!

ומתבונן אני אליהם, מתבונן ורואה, שגם עליהם, כמו על רבים שכמותינו, עלה אותו הגורל המשונה, שדוקא הפשוטים, דוקא אלה הבלתי־מיוחסים, הסתגלו אל הארץ, מצאו להם מקום ואחיזה באמריקה. הסדור, התהלים, התחינה, ויש שגם העין יעקב — עוד ממשמשת בהם לפעמים איזו יד, מעיינת בהם איזו עין, — אולם גדול צערו של הש"ס הווילנאי עם מפרשיו הרבים, גדול עלבונם של חשני המשפט, האורים והתומים, הקצות... אין פונה אליהם, אין מרגיש בהם... לא הסתגלו המיוחסים האלה אל הארץ, קשה להם ההתאקלימות... אמריקה היא ארץ אוכלת את היחסנים...

פעמים רבות ראיתי את האירוניה הנוראה של הזמן. בתוך הספרים הרבים הנצברים בלי סדר ובלי מחשבה תחילה, מ„נדבות" של אנשים, שלא מצאו בהם חפץ ומקום בשבילם בביתם, „ויתנום לאלהים" והמה מונחים מגובבים בקש זה על זה, מונחים כלאחר־יד, בלי אהבה ותשומת־לב, — בתוך אלה נמצאים בשכונה אחת, צפופים, דחוקים ודבוקים זה אל זה ספרים כאלה, שבבתי־המדרש ב„עיירה" לא היתה להם מעולם כל „דריסת הרגל", ועכשיו... עכשיו נמצאים הם בצוותא חדא עם הספרים הקדושים ויחד עמהם מתגוללים הם קרועים, בלויים, בזויים, מאובקים ומכוסי קורי עכביש. ואני מביט עליהם וכאילו שחוק מר, רואה אני, מרחף על הספרים ההם וכאילו מתוך השחוק הזה המה פונים ואומרים אל שכניהם הספרים הקדושים, אחיהם עכשיו בצרה: — כדאי היה רבותים, לריב, להתקוטט...

והשמש מכריז את ה„בעבורים" ומברך... ומברך... ואני עומד ומוציא ספר אחר ספר, מוציא ומדפדף, פותח וסוקר ומחזירו למקומו ומוציא אחר... הנה הוצאתי את ה„ראשית חכמה" ועמו יחד מוצא דבוק בו ה„חטאת נעורים" של מל"ל. אך זה שנתקלתי בזוהר עם ה„מקדש מלך", שעמד בשכנות עם ה„מורה נבוכי הזמן". מושך אני משם את ה„שחר" של סמולנסקין, שנה שלמה, ואחיו לצרה מכורך אתו יחד, הוא ה„קב הישר"...

אין הבנים מבינים את האבות, אינם מכירים גם את ספריהם. הש"ס, ה„זוהר" ו„השחר", ה„שבט מוסר" וה„עיט צבוע" — הכל להם ספרים עתיקים, נושנים כאבותיהם בעלי הזקן. כולם בעיניהם זקנים, חלשים. אפשר שהמחברים הללו היו בשעתם חכמים, אפשר גם „עשו כסף" ואפשר שגם בספרים האלה י ש דברי חכמה, אולם טובים היו רק בשעתם, חכמים בדורותם, עכשיו מיותרים הם... גם הם גם הספרים שלהם.

ביום שבת אחד בשעת הקריאה עמדתי לי אני כדרכי תמיד בבית־מדרש קטן של קהלה קטנה ועניה אצל ארון הספרים. עומד אני ומחטט בספרים, מתבונן אליהם. מוציא אני אחר־כך ספר אחר ספר, פותח, מדפדף קצת ומחזירו למקומו ושוב אני מוציא אחר תחתיו. והנה... בהוציאי מבין הספרים את הספר „גן נעול" של רב נפתלי ויזל בכריכה בלה וישנה, הוצא עמו ונפל ארצה הספר „חוק לישראל". הרימותיו — ובהרימי אותו נגלה לפני הדף הראשון, „השער", והנה כתובות עליו שורות אחדות — וכתב־היד והאותיות עשו עלי רושם חזק מאד.

יד אם כתבה זאת! יד אם... דומה, שכתיבת־ידה של אמי היתה דומה לזו, היא היתה כותבת אלי מכתבים כשגליתי מארץ מולדתי ובכל ימי נודי בארץ. נגשתי אל החלון הקרוב ולאור הקלוש של שמש בוקר חרפי החילותי לקרוא בכתוב.

כן, אחת האמהות כתבה זאת...

ומוסר אני בזה את הנוסח כמו שהוא בלשונה ובסגנונה, יחד עם שגיאותיה, מפני שקדוש הוא לי סגנונה של אם, קדוש — ואין אני מהין לתקן או לשנות אף קוצו של יוד בנוסחתה וסגנונה. הלא בצורותיהן של האותיות הכתובות בידי אם, בצורותיהן בלבד יש להחם את הלב היותר קר ואפילו בשגיאותיה וטעויותיה של האם יש קדושה וטהרה!

וזה הוא מה שהיה כתוב על השער: —

„שויתי ה' לנגדי תמיד.

„מיין ליבער זאהן אהרון לייב. איך בעט ווי מעגליך איז זאלסט ניט פערגעסען ווי מיר האבען געבעטען דיר און פון וואנעט דו שטאמסט. צו היטען שבת און תפילין צו לייגען און מאחל כשר. בזכות פון געטרייען פאטער אזראל דוב בהרב ר' אהרון ז"ל..." *.

אי־אפשר היה לי לקרוא הלאה, הכתב היה מטושטש, מעוך ומוצף, — אפשר נפלה שם דמעת אם רותחת...

---

* בני אהובי אהרן ליב. אני מבקשת: עד כמה שאפשר לא תשכח, כמו שאנחנו בקשנוך, ואת מוצאך. תשמור את השבת ותניח תפלין (ותזהר) במאכל כשר. בזכות של אביך היקר עזריאל דוב בהרב רבי אהרן ז"ל...

אולם די לי מה שקראתי. הכל ידוע לי, הכל ברור וגלוי לפני. לעיני רוחי עולות תמונות, נזכרים לי טפוסים ומאורעות שונים.

עולים ונזכרים לפני המקומות הרחוקים הקרובים, נזכרים דברים שנמחקו בעל־כרחי מן הלב בה בשעה שבעל־כרחי היו חרותים שם; מרחפות לפני תמונות שכוחות וזכורות כאחד, מתיקות ומרות, אהובות ושנואות כאחד!

את בית אָבי אני רואה, את חדר אמי, את חברי, את עיירתי...

ומסתכל אני בכתב ומתבונן עליו — ולעיני... רחוב בית־הכנסת באיזו עיירה ב„תחום". חצות לילה... דממה... עומדת האם כפופה ולפניה אמתחת בלה וטלואָה והיא צוררת...

בנה נוסע לאמריקה... אָנוס הוא לנסוע... כלו כל הקצין... היא מכינה בשבילו את הדרוש לו לדרך. שמה באמתחת כתנות נקיות, מטולאות אפילו, אבל נקיות ושלמות, בעצם ידה תקנה אותן, כבסן. מתחת לכתנות היא מניחה זהירה שני זוגות פוזמקאות של צמר, בעצמה סרגה אותן. מקפלת היא את אדרת השער ומניחה גם אותה באמתחת, ירושה היא „ממנו", עליו השלום, כמעט חדשה. בעלי קומה אחת היו, „לו לאורך ימים". שתי טליות־קטן מצויצות, תיק של תפלין... על השלחן דולק נר של חלב בפמוט נחושת קטן. והיא צוררת, מסדרת... דממה עמוקה שוררת בבית. „הוא" ישן שם בחדר. השכם בבוקר יוצא המסע... ודמעות אם חמות נגרות ונופלות... ונופלות...

והכל כבר מסודר, צרור, הכל... לוקחת היא את הספר של הזקן שלה, הספר שלא סר מעל שלחנו, כי בכל יום בבוקר ובערב היה קורא בו, — ואת הספר הזה מניחה היא בין המטלטלין, ותשב לנוח מעט על הספה סמוך אל השלחן ושקעה במחשבותיה... והנה — איזה רעיון עלה במוחה, נצנץ... והזקנה פותחת את האמתחת, מוציאָה את הספר ופותחת את הדף החלק של השער, מרכיבה בידה הרועדת את משקפיה על חוטמה, טובלת את העט בדיו וכותבת לאט ובכבדות כל אות לבדה, כל אות לבדה ושפתיה מלחשות, הוגות המלים באותיותיהן כמקריאָה לנפשה...

ויושבת הזקנה וכותבת... כותבת ומהרהרת בלבה:
— יזכור גם אותה... באותה האמריקה הרחוקה... יקרא את דבריה... יקרא... הלא אלה המה דבריה האחרונים... ואָמנם, הבטיח לה... הכל הבטיח, אף נשבע לה... נשבע, שלא לבייש את אָביו בעולם־האמת...

וימים רבים עברו...

סבל אהרן ליב זה כמה שסבל, נתענה במה שנתענה. צרות רבות עברו עליו בהיותו עוד „ירוק" באמריקה, לא מעט נשא וסבל אפילו לאחר שנצטהב. עכשיו — הכל עבר... בודאי שאהרן ליב זה כבר שנה את שמו לאוירווינג או להירולד, והוא יושב לו בחלק העיר העשיר והיפה. נשא לו אשה „גוירל אמריקאית" מלידה ומבטן ושאין לה אף ידיעה קלושה בשפה היהודית. יש לו דירה נאה, כלים נאים, רהיטים... קנה לו רהיטים גם בשביל חדר־הספרים, רוצה הוא בספריה ביתית הגונה. ובין ספרי דיקנס, שקספיר, מארק טוויין וכדומה לא נמצא מקום בשביל איזה „חוק לישראל" ישן עם כתיבת־היד הישנה...

— המ... ק־חי!... ק־חי!... ק־חי!...

הסבותי את פני אל העבר שמשם נשמע השעול העגותני הזה והנה מביט עלי יהודי־קטן ודק כבן ששים. זקנקן שחרחר ולבנבן חד ומרטט „יושב" לו יהיר על סנטר זקוף ומפנה קצת למעלה, חוטם קטן, גבנוני ומחודד בקצהו, עינים קטנות, אפורות; האחת מביטה יהירה במבט של „מאי קא משמע לן" והשניה מביטה באותה שעה נכנעת, באותו המבט הגלותי של „נו, — מילא"...

— המ... ק־חי... חפצתי, כלומר, לשאלהו...

נטיתי מעט הצדה והיהודי השתעל שוב ואָמר:

— יודע אני את מר... יודע אני וכי על כן חפצתי לדבר עמו... זה כבר חפצתי... ק־חי... שם... בארץ... היה מנהג... מנהג אחר לגמרי. שם כל ישראל אחים היו. פה כולם זרים... וכעסנים המה פה, קפדנים... כולם כמעט...

— אין אני קפדן ואין אני זר לאיש מישראל, אדרבה, נעים...

— יבין לי מר, יבין... כותב אני, כלומר, מחבר אני פירוש... כלומר, ספר אני כותב על הראב"ע, על אבן העזרא...

— על אבן העזרא? כלומר, על הראב"ע?

— כך, עליו... כתוב אצלי ספר גדול, בעזרת השם, ספר גדול ונחוץ...

— ועסקו מה הוא?... כלומר...

— עסקי? עושים, מה שקוראים, חיים, ברוך השם. הזן את העולם כולו זן ומפרנס גם אותי. ולכמה הוא צריך בן־אָדם שכמותי? רוכל אני... במשקאות רוכל אני... יודעים אותי... יש לי מכרים, גם בני ארצי תומכים בי... „עושה אני", ברוך השם, חיים.

— ומתי יש למר זמן?...

— זמן? סבור הוא, שאני רוכל והולך מן הבוקר עד הערב ומן הערב עד הבוקר? אפילו בזמן שהייתי מטופל, בימי נעורי אפילו... שלשה בנים גדלתי פה, שתי בנותי נישאו כבר... וגם אָז, שומע מר? גם אָז הייתי קובע עתים לתורה, גם אָז הייתי מוצא לי זמן לעיין בספר, מכל שכן עכשיו... הן מה הוא היהודי בלי ספר? יהודי בלי ספר?...

— ומה רוצה מר... כלומר, במה אוכל אני לשרתהו?

— לשרתני? חס ושלום!... לשרתני?... מה אני, פוטוצקי?... אדרבה... יש לי לדבר עמו על־אדות... אולם לא פה המקום... כבר החזן אומר „יקום פורקן". מה שאָהין לבקש מאת מר הוא זה, כי ירשני־נא לבקרהו בביתו לרגעים רק אחדים... נו, רק לרבע שעה... הייתי מדבר עמו על־אדות ספרי, שכתבתי בעזרת השם...

— טוב, יבוא מר בערב... אחכה לו...

צהבו פניו של הזקן. הוא תפש את ידי בשתי ידיו הקטנות כידיו של נער קטן, תפישה באהבה ולחצה בתפרת טובה גלויה. עינו ה„מאי־קא־משמע־לנ׳ית“ קרנה משמחה, גם זו הגלותית, ה„נו־מילא׳ית“ הביטה עלי בנחת ורצון.

ב.

אך נטו צללי ערב וכבר שמעתי מאחורי הדלת את ה„קחי־קחי“ שלו. מהרתי ופתחתי לו את הדלת, הביאותיו אל חדרי וצויתי להגיש לנו שתי כוסות תה. אולם המחבר דנן, טרם יישב לו על הכסא ממולי וטרם יענה על דרישתי, כנהוג, בשלומו, עמד ומישך בכבדות מצלחתו קונטרס עב — הוציאו והגישו לי. פתחתיו — והנה כתוב הוא אותיות קטנות מאד, שורה על שורה, כמעט בלי ריוח בין השיטין. עיינתי... התחילו מכהות העינים.

— פה יש כמעט על כל חמשה חומשי תורה, פירוש על האבן עזרא, הראב"ע ז"ל — ואצבעותיו הדקות ממרטות את קצות טבלאות־הנייר של הקונטרס, המועכות מרוב משמוש, בשעה שזקנו האיפכא־מסתברא׳ מרטט, מרפרף ועינו ה„מאי־קא־משמע־לנ׳ית“ מביטה עלי ביהירות מסותרה וה„נו־מילא׳ית“ מביטה לארץ נכנעת פולה ומוכנה לגורלה יהיה מה שיהיה, והיא — הזקן — כולו זעזוע, כולו רטט ותנועה — נפש חי...

— יבין מר, — התחיל, --- ברו על הראב"ע ויחפאו עליו דברים אשר לא כן, על צדיק שכמותו. אחרים העיזו... נו, איני רוצה להעלותם על שפתי... יסכר פי דוברי... עיינתי בדבר... ובעזרת השם, הנה, למשל...

והיהודי התחיל להראות לי „בעליל“ על־פי דרך הפלפול וההגיון, כי האבן עזרא והזוהר הקדוש נתכוונו לדבר אחד ולא רק שדבריהם אינם סותרים זה את זה, אלא שדרך אחד לשניהם...

—ומה שייך כל הענין הזה... כלומר, מה נוגע הוא... פשוט, מה רוצה הוא ממני? — שאלתיו.

— מה אני רוצה ממנו? — חזר על דברי. — מה אני רוצה ממנו? ממנו איני רוצה כלום... כלום אין אני רוצה ממנו... אלא מאי? היות, כידוע לי, מר הנהו סופר, סופר, כמה שאומרים בגזיטין. אמת, כי זה מה שמר כותב... ופה מישך את זקנו הזקוף מלמעלה למטה לאמר: אין הוא, חלילה, פוגע בכבודי, אלא... והעין ה„מאי־קא־משמע־לנ׳ית“ הצליפה עלי מבט גנוב מן הצד ובטול גנוז ומסותר נצנץ בו רגע ונתעלם... אמנם — כותב מר שלא כדרכי, אולם... אף־על־פי־כן הנה יש לו למר שייכות אל העתונים, אפשר יוכל מר...

— שידפיסו את ספרו בעתון?...

— כך, ככה... כוון מר לדעתי! — קרא בהתלהבות עצומה. — כוון מר לדעתי. אולם מה שהייתי רוצה הוא זה, כי ידפיסו את כתבי, למשל, בגליון של ערב שבת על „שער מיוחד“, ובינו לבינו יצטרפו לספר. ההבין מר? לספר אחד שלם יצטרפו, עלה לעלה, דף לדף — והיה ס־פר ש־לם, ס־פר ש־לם... ההשיג מר?... אין אני דורש חלילה ממון בעד כתבי, או שכר סופרים, כמו שקוראים בלשונכם, אין אני עושה זאת לשם ממון... ממון הנני לוקח בעד בקבוק של משקה, כבוד — בשביל שאני מנדב לפעמים בעד הרב, בעד השמש, — אך לא ממון ולא כבוד הנני מבקש בעד חלקי בתורה, בעד דבר ה׳... ולבעל הגאזיטין תצא מזה... והיה זה נהנה וזה לא חסר, מלתא דשויא לתרויהו. ולהעתון... להעתון הלא התועלת בולטת... ספר שכזה... פירוש על הראב"ע!...

זמן רב טרחתי ודברתי ורק בקושי גדול עלתה בידי להבינהו, שאין מקום בגאזיטין לדברים שבאלה.

— וכמה, למשל, יעלה המחיר של ההדפסה לספר כגון זה שלי? — שאלני וקולו רעד וראשו היה מורד לארץ. כל רחמי נכמרו על הזקן הזה. ניכר היה על פניו צערו הגדול על חורבן תקותו, אפשר האחת, היחידה.

— יעלה בממון הרבה, ומלבד זה, הספר גופא...

עוד לא כליתי את דברי, והמחבר הנעלב קפץ מעל הכסא פתאום ועמד יהיר לפני, זקנו האיפכא־מסתברא׳ רקד כנגדי וכל גופו הפעוט רטט, פרכס...

— מה שנוגע לספרי גופא... ספר ש־כ־זה, ידידי, צריכין להבין... לה־בין ולל־מוד אותו צריכין... אין זה ספור מעשה סתם, כעין מעשה בבת־מלכה ובן־מלך...

— יסלח־נא לי מר, — בקשתי רחמים, — אין לו להתרעם, ישב־נא מר על הכסא, ישב וירגע. ספרו של מר אפשר שהוא טוב ,אפשר שהוא גם נעלה ונשגב, — הרי לא רק שלא למדתי אותו כדבריו, אלא לא הספקתי אפילו לעיין בו כהוגן. אולם, ידידי, לא זהו העיקר ולא על הספר אני דן. נניח, כי דבריו טובים ונכוחים, גם אז שומע וקורא לא יהיה לך. מי פה, אדרבה, יבין פירוש על האבן העזרא? מי זקוק פה לספר שכזה?

נשתקע היהודי שלי במחשבותיו... ראיתי עורק כחול דק רקד על רקתו השמאלית, מצחו הצר היה מקומט כולו ועיניו סגורות למחצה, נים ולא נים, זקנו הקטן והחד אחוז היטב בשתי ידיו. ישב לו כך רגעים מספר קפוא, דומם.

בחדרי שררה דממה. שעון־צלחת הקטן שהיה תלוי על המסמר בקיר דפק לו בהרחבה, ומני איזו חרך או סדק חבוי נשמע צרצורו של הצרצר...

— אפשר צדק מר בדבריו — לחש חרש כמדבר אל נפשו. — הצדק... הצדק בודאי אתו... צדק מר מאד־מאד. מה להם ולהראב"ע? למה להם האבן עזרא? ומה הם יודעים על הזוהר? ומה איכפת להם חלוקי הדעות בין החוקרים והמקובלים? למה להם האבן עזרא? ל־מה?... רש"י... לרש"י פשוט זקוקים הם! רש"י!... א, יראה מר פירוש על רש"י שאחבר בשבילם... על כל חמשה חומשי תורה... ואם תשאלני למה מכנים

אני את ראשי בין ההרים? למה?... הויטב מר בשביל ממון? והרי מר יודע דיני ממונות בעניניים האלה יותר ממני, אלא מה? יחשבני, שרודף אחר הכבוד הנני, — לא ולא! לא כבוד... לא כבוד אנכי מבקש... ופתאום וזקנו היהיר, החד, בעל האיפכא־מסתברא, התחיל לרטט, והראש הקטן העומד על הצואר הכחוש והדק כאילו מעצמו, נפל על שתי הידים הקטנות הנשענות על השלחן וכל הגוף הצנום רעד מבכי עצור...

— בני... גויים הם... גמורים... אוכלי טרפה חמה, מחללי שבת... בכה המה הבנים, וכך... והבנות... הבנות עודן גרועות מהבנים. אחת מהן... אחת הלכה... הלכה עם... בקיצור, אין לי אף „קדיש" אחד מכל בני שגדלתי וטפחתי. ואני — בן תורה אנכי, יהודי בן תורה... נתן לי הבורא חלק בתורתו, יש לי כח התורה... יש לי גם דבר־מה להגיד... יש לי... רוצה אני להשאיר אחרי ספר... הספר יהיה בן הבכור שלי ואפשר... אפשר גם בן הזקונים שלי... הספר יאמר קדיש אחרי בעבור הזכר את שמי...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

לויתיו כמעט עד ביתו, נחמתיו עד כמה שאפשר לנחם יהודי שכמותו. טרם נפרדנו לחש לי:

— הפירוש על רש"י יהיה... יהיה... רעיון טוב... זהו רעיון טוב... רעיון...

זמן רב עמדתי ברחוב לא רחוק מדירתו ועיני הביטו אל המבוא, שנעלם בו ובאזני מצלצלים עוד דבריו האחרונים: — על רש"י פשוט... רעיון... זהו רעיון...

בפסיעות אטיות ובראש שקוע לארץ הלכתי אל ביתי. עלו מחשבות בלבי גם על־דבר ספרי, הקדישים האלמים שלי.

יבוא יום ובאחד הארונות של ספרים באיזה בית־מדרש קטן באחת הקהלות הקטנות שבניו־יורק יתגוללו גם ספרי שכתבתי אני יחד עם הפירוש על „רש"י פשוט" של היהודי הזה. שניהם, כספרי וספרו יהיו מכוסים שכבה גדולה של אבק וקורי עכביש.

ויהודי אחד בן־תורה, שלא יכול בשום אופן להסתגל אל רוחה של אמריקה, יעמד מפנה אל ארון הספרים וידפדף — והשמש יכריז אז את ה„בעבור שנדר".

והיהודי הזה יעמוד ויוציא ספר אחר כפר, ידפדף ויקרא מעט, יקרא מעט וידפדף וישיבם שוב אל מקומם.

וכך בעמדו ובהוציאו את הספרים יוציא גם את ספרי, יסיר את האבק אשר עליו, יפתח את השער ויקרא בלחש את שמי וישיבהו אל מקומו, ויוציא אחריו את ספרו של היהודי הזה, יסיר את האבק מעליו, יפתחהו, יקרא בלחש את שמו על השער וישיבהו על מקומו.

והקדישים יאמרו קדיש...

ואפשר... אפשר גם יהודי שבזה לא יהיה עוד?...

הַגָּאוֹן מוּוִילְנָה

מאת

ר א ו ב ן ב ר י ו נ י ן.

(סוף).

ג.

הגאון היה הוגה בתורה יומם ולילה, דברים כפשוטם וכמשמעם, בלי שום התרשלות וליאות הרוח אף כהרף עין.* תשוקתו הפנימית לעבודה שכלית, עבודת־המוח, היתה תמידית ובלתי נפסקת. מעולם לא היתה צריכה לשום מעורר מלאכותי מבחוץ. גאוניותו נגלתה לא ניצוצות־ניצוצות, ברקים־ברקים, כי אם בשלהבת יה אשר אשה תוקד ולא תדעך אף רגע. אומן גאוניותו לא נתמעט ולא נחליש עד יום מותו, בהיותו בן שבעים ושבע.

הגאוניות, בכללה, גם אם אין בה סימני שגעון או זרות ותהפוכות הנה יש בה לרוב, על כל פנים, שעות של חולשה רוחנית, של ירידת, אם לא אפיסת, הכחות, רגעי לקוי וטראגיה פנימית. לא כן היתה גאוניותו של רבנו אליהו. גאוניותו היתה תמיד בריאה במדה היותר אפשרית, תמיד מזהירה ומאירה, בלי רגעי ירידה או הפסקה, בלי פגימות וקלקולים.

אם נמשיל את חיי הגאון מווילנה לחיי הפילוסוף שלמה מיימון בן דורו ובן־ארצו, אז נבין ונשיג את שלימותם, תמימותם ואחדותם של חיי הראשון. רגעי חולין לא היו בהם כלל, דבר שקשה למצוא בתולדות חיי הגאונים של אומות העולם.

הגאון העסיק כל ימי חייו את מוחו בלמודים ועיונים שונים, מבלי אשר קרא מעולם קריאה קלה ונוחה, שאין בה יגיעת השכל, מבלי אשר סח מעולם שיחות חולין, ומה גם, חלילה, דברים בטלים. גם הוקר־הטבע דארוין היה קורא בכל יום ספורים המושכים את הלב והדמיון, למען תת מנוחה למוחו העיף מעבודת המחשבה החוקרת ובוחנת; גם שר־הצבא מולטקה היה קורא בעצם ימי המלחמה עם צרפת, גם לפני נצחון סודאן, בספורי דיקנס למען יבדה דעתו וירגיע רוחו. אולם הגאון לא היה לו מעולם כל צורך בשעשועי הרוח ובמנוחת המוח. הוא לא הדל מלהתעמק בתורה והכמה כל ימי חייו למרות סבלו נדודים, בהיותו צעיר לימים, ולמרות כבלו עד זקנה ושיבה מחסור נורא.** הוא היה ממעט בשינה עוד הרבה יותר מנאפוליון

---

* בשם הגאון רבי חיים מוואלאזין יסופר, כי הגאון התקשה בהבנת ענין אחד בירושלמי שלשה ימים רצופים ולא בא, במשך הימים ההם, כל אוכל אל פיו. השך משהיר תארו, ראשו כבר עליו ומכורך במטפחת, ורק כאשר נראה לו ראשית דרך להבין הענין הסיר כריכת ראשו ויקח מעט אוכל (עליות אליהו, ל"ג).

** „וגם ליגיעת רבנו הגדול [הגאון] נ"ע לא זכיתי, כי לא יושג ולא ישוער ולא יאומן גודל יגיעת רבנו הגדול נ"ע, למי שלא ראה גודל יגיעתו על כל דקדוק ודקדוק מי תורה. עד שעמד להשיגה על בוריה". (ר' חיים מוואלאזין במכתבו על דבר ישיבתו).

הראשון. תלמידיו של הגאון העידו עליו, כי רק שתי שעות, וגם שעות אלה לא היו רצופות, היה ישן בלילה. ואחרי כל אלה נשאר מוחו זך וצלול, בריא וספוגי עד נשימתו האחרונה. אחד מפלאי הרוח. דברי הגאון וכל תשובותיו לשואליו, גם לתלמידיו המקורבים, היו תמיד קצרים ומצומצמים, נמרצים, ברורים ומוחלטים, והיו פועלים על אנשי סביבתו „כסוללה השמלית" עזה.

אם נתבונן על האורגאניזאציה הרוחנית, — שהיתה דקה בתכלית הדקות ויחד עם זה גם מוצקה ואמיצה, — של הגאון ואם נשים לבנו כראוי לאופן חייו המיוחדים והנעלים, שהיו מיוחדים ונעלים בכל פרקיהם, אז צריכים אנחנו להודות, גם אם נקמץ מאד בתוארים וכנויים, כי היה אדם עילאה. הגאון היה „אדם העליון" לא במובנו של ניטשה, כי־אם במובן יותר רם ונשא, במובן יותר זך ויותר קדוש.

הפילוסוף־המשורר אומר: „כל פעולותיה של האנושות צריכות להיות מכוונות רק למטרה אחת: להוליד מתי מספר אנשים גדולים — רק זאת ולא אחרת היא תעודתה. *" ארנסט רינאן הקדימו ברעיון זה, באמרו: „תכליתם של כל מעשי האנושות היא, בסך־הכל, להביא אנשים גדולים בעולם... ההצלה תבוא לעולם רק על־ידי אנשים גדולים". **

הגאון בכל היותו „אדם העליון", בכל היותו דומה, לפי לשון בני־דורו, ל„מלאך ד' צבאות", היה תמיד בעיניו הוא כאחד העם, נפש אחת מישראל, ומעולם לא התיחס אל ההמון הגדול כאל חומר לתכליתו הוא, כאלו נברא העולם רק בשבילו. גאוניותו לא דרשה כי יכרעו ברך, כי יתרפסו ויכרעו לפניה, כי הגאוניות העברית הזאת היתה בעצם מהותה פשוטה, צנועה וחסודה. נוי מצוה, עונג תורה, עומק עיון ובקיאות עצומה בכל חדרי ספרותנו הרחבה היו מלהיבים וממלאים את רוחו של רבנו אליהו עד אפס מקום לישוב תאוה גשמית, לשים הרהור רע ולשום נטיה מגונה.

מה שמפליא בחיי הגאון ומה שמתנגד ניגוד גמור לתכונת רוחו ולמדותיו היא התיחסותו הקשה להחסידים והחסידות. וכאשר נסה הרב שניאור זלמן מלאדי בלותו של רבי מנחם מנדיל (מהתלמידים הראשונים של המגיד) לבוא אל הגאון בווילנה ולהתווכח אתו ולהוכיח לו צדקתה של החסידות החב"דית, שאיננה מתנגדת חלילה ליסודי תורתנו, תורת הנגלה ולעיקרי דתנו, כי־אם להפך, היא, החסידות, מטלת בהן נשמת חיים, — נעל הגאון בפניהם את הדלת פעמים ולא רצה בשום אופן לקבל את פניהם.

וכאשר נתפשטה אחרי כן השמועה בקהל החסידים, כי הגאון התחרט על רדפו את החסידים, ערך זה האחרון מכתב לכל הקהלות שבמדינות ליטה, רוסיה הלבנה ופולניה (בראש חודש סיון, תקנ"ו) להוכיח לבני עמו שלא שנה את דעתו ואת גזר דינו בנוגע להחסידים. ואף כי המכתב הזה נתאשר מאת „דייני צדק" שבווילנה טרם נמסר להשליחים, בכל זאת קשה לי כיום להאמין, כי המכתב הזה כתוב כולו בידי הגאון עצמו ולא חלו בו ידי תלמידיו אשר מסר להם דבריו למען יפרסמון בקהל.

וזה לשון המכתב כמו שנתפרסם בדפוס:

„הנה שמעתי דבת רבים, קול ענות חרופין וגדופין אנכי שומע, שהפת אנשי רשע ובליעל, המכנים עצמם בשם חסידים, המתפרצים מפני ארוניהם, אביהם שבשמים, מתפארים וינאמו נאום, שאני חוזר בי מכל מה שאמרתי עליהם עד הנה, ושבעת אני מספים לכל מעשיהם, וכי זו הדרך שלהם — הדרך הישרה. ובדבר זה המה מצודדים רבים מבני עמנו, נפשות אשר לא תצודינה. ועל כי אני חושש פן ואולי יהיו אנשים אשר יתנו מקום לדבריהם, על־כן אני מודיע נאמנה, שחס ושלום לא יתלו בי בוקי־סריקי. לא תהיה כזאת בישראל, ועל משמרתי אעמודה, כמאז כן גם עתה. ועל כל מי אשר בשם ישראל יכונה, ואשר נגע יראת השם בלבבו, מוטל עליו להדפם ולרדפם בכל מיני רדיפות, ולהכניעם עד שיד ישראל מגעת, כי עונם טמון בחבם, וכי קשים המה לישראל כספחת..."

קשה לי להעלות על הדעת, כי הגאון כתב בידיו הוא את המלים „להדפם ולרדפם בכל מיני רדיפות". בכל אופן, הפרק הזה, מלחמת הגאון בהחסידות בכלל ובהרב שניאור זלמן בעל ה„תניא" בפרט, צריך עדיין לברור ולתעודות היסטוריות חדשות. גם בפרק הזה, אף כי בזמן האחרון טפלו בו חוקרי תולדותינו, עדיין האגדה מרובה על ההיסטוריה.

הגאוניות הוודאית של רבנו אליהו לא בראה ערכים מוסריים חדשים, לא העמיקה ולא העשירה את תכני הוית האדם, לא גלתה אופקים חדשים בשמי המחשבה האנושית ולא מצאה חדשות בטבע העולם ובכחות הנפש. גאוניות זו נגלתה במסגרת מקומית וזמנית כזו, שלא היתה יכולה להיות פוריה ומביאה רוח חדש במחנה ישראל, כי היא היתה לכל היותר רק מבשרת תקופה חדשה בקרב עמנו. גאוניות זו נחנקה במסגרתה הצרה ובצורתה השמרנית, אולם גם בהחנקה נשאר בה גרעין בריא ונפלא.

צוּרָה וְצֶבַע – מַעֲרָב וּמִזְרָח

מאת

ד"ר יוסף ריידר.

תולדות האמנות היא ארוכה ועתיקה, משולשלת ומסובכת, אבל יכולה וצריכה היא להתרכז ולהסתמן בנקודה מרכזית אחת, בסכום כללי אחד, בהתנגשות שני כחות או זרמים נעלים והתחרותם ההדדית בכל הדורות והעתים. הכחות האלה, המניעים הראשיים בעולם

---

* Friedrich Nietsche: Unzeitgemässe Betrachtungen, צד 16.

** Renan. Dialogues et fragments philosophiques, צד 103.

* עיין „שלום על ישראל", חלק ב', עמוד 42

האמנות, הם צורה וצבע. הצורה מתבטאת על־ידי קוים הנדסיים ושרטוטים מסורגלים, מכוונים ומדויקים בתכלית הדיוק, בהסכם אל חוק ההגיון והשכל הישר, והיא פועלת עלינו בפרוטרוט, בכל קו ובכל שרטוט ובכל נקודה. הצבע, להפך, איננו מדקדק פל־כך בפרטים: מדגיש הוא את הגוון בכלל, את העצם ואת הגוף בתור הטיבה אחת בלתי־מתחלקת ולפעמים קרובות מטשטש הוא בכונה בכדי להניח לכח הדמיון שלנו להשלים את התמונה כפי רצוננו הפרטי. בדברים יותר ברורים, הצורה מחוורת את הפרטים ובזה היא מביאה הפסד להכלל, בעת אשר הצבע מערפל על הפרטים ומבליט את הכלל. בתור תוצאה מוכרחת הצורה מעסיקה את מוחנו החושב, בעת אשר הצבע פועל על לבנו המרגיש. הפעולה הראשונה, השכלית והגיונית, היא פעולה אופית בארצות המערב הנאורות, מקום מושב ההשכלה היותר גבוהה, בעת אשר הפעולה השניה, החושית והרגשנית, היא טפוסית בארצות המזרח הפראיות והסרות־דעת.

וכבן האופי הצורתי הוא שכלי ומערבי, אבל האופי הצבעוני הוא רגשני ומזרחי. הכלל הזה מתאמת ומתהוד על־ידי העובדה שבכל עת אשר בעולם המעשי והמדיני התגברה השפעת המערב על המזרח, התגברה גם־כן הצורה על הצבע בעולם האמנות; ולהפך, כשרשומיו של המזרח ניכרו בארצות המערב, כמו בימי הבינים בתקופת מסעי־הצלב, התגבר כח הצבע ויתרומם מעל לכח הצורה. העובדה הזאת עוברת כחוט השני בתולדות כל מיני האמנות הישנים, וליתר ברור ולבון הנני הפץ להעביר פה דוגמאות אופיות אחדות.

ראשונה, במקצוע החטוב והפסול. כנודע, הצטיינו היונים העתיקים באמנות זו יותר מכל העמים האחרים. פסליהם של פידיאס ופראקסיטלס, סקופס וליסיפוס, הם היותר מעולים ומשובחים שבעולם. ולשוא נעמול למצוא קורטוב של פגם בוונוס ממילא או אפוללו בלבדרה. אבל היונים היו על־פי רוב בעלי־מוח ובעלי־שכל שנתחנכו על ברכי הפילוסופיה של סוקראטס, אפלטון ואריסטו ונתפתחו בחיק חכמת ההנדסה של אוקליד, באופן ששכלם נתגבר על חוש לבם ויבליטו באנדרטותיהם את שלימות הצורה בלי מחשבת כל שהיא על־דבר יסוד הצבע. כי יצירותיהם הרוממות והנעלות הן מוחיות והגיוניות, קרות וקפואות, ואין הן יכולות לפעול על לבנו, להרעיש את נפשותינו ולהניע את רגשותינו הפנימיים, מפני שחסרות הן צבע וגוון, היסוד הרגשני בכל פסל או תמונה. הננו עומדים לפני הגופים המאובנים האלה ומתפלאים על הגאוניות של יוצרם אשר הבין לגלף ולפסל בריות יפהפיות ונחמדות באלה מאבן אי־מהוקצעה ובלתי־מכותתת, אבל לבנו לא יתרגש ונפשנו לא תסתער למראיהם ולעולם לא יתעורר בנו החפץ לגשת אליהם ולגשש ולמשש את אבריהם המגושמים בידינו. ומדוע? יען כי הגופים בשלימותם הארכיטקטונית בולטים קרירות כמו האבן הקרה אשר ממנה הוצבו. ואמנם יודעים אנחנו שאצל היונים העתיקים התרפו הרגש האמתי בהתבוננות אוביקטיבית בלבד ולא בהתפעלות והתרגשות פנימית השכיחה אצל עמי המזרח.

הפנסיה הנוצרית בארצות המערב ירשה את הסגנון הצורתי הזה בקלקולו, הא׳ ,בסגנון הגותי׳ בכהאכותיותו ההיל־גיסטית ותעבדהו ותגשימהו בפסלי בתי־התפלה ובדיוקנאות של בתי־המנזרים, בסמל העלמה והילד ובקלסתר ישוע הנוצרי וקדושי הכנסיה. תקופת הרינסאנס אשר שנתה את טעמה ביחס אל הצורות הוסיפה להשתמש באמצעים ישנים במקצוע הפסלות, ורק גאון כמיכל אנגלו הצליח לפעמים להטביע צבע מיוחד על פסליו, כמו שנראה ב„דוד" ו„ירמיה" שלו, או באנדרטתו המפורסמת „פיעטא". הגזמתו היתרה בגוויותיו הענקיות מוכיחה על גודל כח הדמיון ואולי גם על חוש הלב שבו; ובכל זאת השפעתו היתה מוגבלת ולא הקים אסכולה חדשה. בנבנוטו צלליני ואחרים אחריו שבו אל הקלאסיציזמוס הקר וישאבו ממנו חומר למלאכתם. גם קנובה ותלמידיו בצרפת לא שנו הרבה ממטבע שטבעו להם ראשונים, וישארו נאמנים אל המסורה היונית. רק בימינו האחרונים, ימי סוביקטיביות מפותחה והתענינות גדושה באצילות ורוחניות, קם הגאון הצרפתי אוגוסט רודין, תלמידם של רוד וקרפו, ויגשם את החוק הצבעוני המזרחי במלאכת האבן. פסליו מענינים לא רק על־ידי סכום הקוים והשרטוטים, כי אם, ביחוד, על־ידי רוח המסתורין המלפפם ואד התמימות הנודף מהם. רודין איננו מקציע את פרוטומותיו, מפני שאיננו מדקדק בפרטים, וכל שאיפתו היא רק אל פעולה כוללת והשפעה היקפית. מבכר הוא לעורר את רגשותינו מאשר להעסיק את מוחנו, ומפני זה כנוהו המבקרים בצדק „הצייר באבן". ביצירותיו מתבטא רוח המזרח הטמיר ונעלם, יחד עם הגיון המערב המעשי, והננו רואים בפעם הראשונה את התמזגות הסגנון הקלאסי עם הסגנון הרומאנטי, את התחתנות היופי הקר עם הרגש החם. השפעתו של רודין היא גדולה מאוד: למרות המחאות מכל הצדדים ולמרות כל ההתנפלויות שבאו עליו במלחמתו עם המסורה האמנותית הנה התרגלו אמנים רבים ללכת בעקבותיו, לפתח רוח של מסתורין בפסליהם, בעת אשר גירוס מסתייע גם בצבע ממשי להכהיל בו את פסליו („טנגרה" למשל), בכדי לעורר על־ידו את הרגשות בה במדה אשר עשה רודין באבן גרידא.

גם במקצוע הבניה והגזרה נשנה הפרוצס הזה. הנוסח הקלאסי של הפרתנון היוני, הנוכח של ראש ופתין או עמוד ומשקוף, נוסד ראשו ורובו על ההגיון היוני הקר, על חוקי ההנדסה הישרה והצורה המושלמת. נגד הנוסח ההגיוני הזה נתפתח בארצות המזרח, באשור ובבל, נוסח צבעוני ורגשני, נוסח הקמרון והכפה, אשר בעיקרו הוא נגד חוקי ההגיון והשכל הישר ובנס הוא עומד. האחרון חדר למלכות רומי ויתגשם שם בבנין הבאזיליקה, ואחרי כן נכנס לארץ ביצנטיום ויתאזרח שם בתור נוסח ביצנטי. הנוסח המקועד הזה, אחר שנים רבות של התנגשות, נצח את הנוסח היוני הישר וישלוט שלטת בלי מצרים במזרח ובמערב. בארץ אספמיא נשתלשל לנוסח ערבי־ספרדי מעורב, בעת אשר בארצות המערב הנוצריות נשתלב לנוסח הגותי המפורסם המצטיין על־ידי הקמרון והאתיק. כל המבקרים מסכימים בעת שנוסח זה הגותי הושפע על־ידי

אידיאות מזרחיות שבאו לארצות המערב בעקב מסעות הצלב בימי הבינים. ואמנם כל אלה התכונות המתאבכות והגבישות המתלכדות עד לידי טשטוש הצורה ושהן שואפות למרום שפריר הבין השכל הנעלם מעידות לכדי ומוכיחות את היסוד המיסטי והרגשני אשר עליו נתבסס הנוסח הזה. אכן בעצם טבעו היה נוסח זה מיבשי ומבוגל רק לבניני־קבע והיכלי־קודש, ועדיין נוצר בימי הרינסאנס נוסח חדש בעד בניני ארעיים, נוסח מעורב, בין הבגנון המזרחי והבגנון המערבי. הנוסח הזה, נוסח הרינסאנס, הוא התערובת החיבל המרובע של היונים והכפה העגולה של האשורים והרומיים, יחד עם הקמרון הביצנטי־הגותי. שנתפקע ונתמתה קצת. הודות לזווג כל היסודות האלה עלה ביד הנוסח הזה להאריך ימים יותר מכל הנוסחאות האחרים, עד שגם תקופתנו המודרנית משועבדת לו.

הציירות במקוא מובן המלה לא נתבשלה כהוגן עד ימי הבינים המאוחרים, ימי האחים בן־אייק בפלאנדרס, אשר התחילו להשתמש בכחל שמני במקום כחל מימי, ובשנתגברה והגיעה לפרקה בתקופת הרינסאנס ניכרו בה מיד שני זרמים שונים ומתנגדים, זרם הצורה בפלורנץ וסיענה וזרם הצבע בווינציה. העיר האיטלקית הצפונית הצטיינה באופן ציור הגיוני והנדסי, מחוור ומדויק, פרי הסתכלות שכלית ומערבית, בעת אשר העיר ההרומית החרתה החזיקה באופן ציור חושי ורגשני, עדין וחם, פרי המזרח המטושטש ומעורב־גוונים. הציירים הפלורנטיים המפורסמים צימאבוע, גיוטו, בוטיצילי, פרא אנגליקו, ליונארדו דא ווינצי, מיכל אנגלו, רפאל ועוד, כולם בכרו את הצורה על הצבע, את המוח על הלב, את ההגיון על הרגש. בתור יורשי יון העתיקה למדו את חכמת הציון על בוריה וידקדקו בכל קו וקו כחוט השערה, ועל כן היו האמנים האלה לא רק ציירים, כי אם גם פסלים ובנאים מומחים. אמנם אחדים מהם, ביחוד שלושה האחרונים, הספיקו להתנשאות מעל לגדר הנוסח הקלאסי ויערבבו סממנים חמים בצורותיהם הקרירות בהארמוניה יפה וברישום נעים (ראה, למשל, „מונה ליזה גיוקונדה" של ליונארדו, „המעפילים" של מיכל אנגלו ו„הגננת היפה" של רפאל), אבל על־פי רוב הסתפקו בצורה גרידא. להפך, הציירים הוונציים כמו גיורגיוני, טיציין, טינטורטו, פויל מבּרוּנה, ועוד, היו מדייקים ומדקדקים בצבע ומקילים בצורה, ותמונותיהם הן עשירות בשלל צבעים מרעישים את הלב ומעוררים את הרגש. והסבה פשוטה: הריפובליקה של ווינציה היותה במגע ומשא תכוף עם המזרח בימי הבינים, והאחרון השפיע עליה השפעה חזקה בכל מקצועות החיים והתעשיה, וגם בדברי אמנות. בשקיעה שמשה של ווינציה זרחה שמשה של פלאנדרס, והנוסח הצבעוני נתגלגל ובא לחבורת־הציירים הגדולה והחשובה אשר בראשה עמדו רובינס ורימבראנדט. במאה השבעה־עשרה נצח עוד הפעם הרוח הקלאסי והמערבי בתמונותיהם השאבלוניות וחסרות־חיים של דוד ודלאקרואה הצרפתים, אבל הריאקציה לא אחרה לבוא על־ידי התסיסה הרומאנטית במאה התשע־עשרה. בימינו החדשים השפעת המזרח מורגשת יותר ויותר במערב אירופה, ובעקבות ההשפעה הזאת באו הזרמים החדשים במלאכת הציור, האימפרסיוניזמים, הפוטוריזמים, הקוביזמים, ועוד. התנועות האלה כל עיקרן לא באו אלא להבליט את הצבע המזרחי בנגוד אל הצורה הקרה והקשה של המערב. סיזאן, אבי הציירות הדיקאדנטית, האמין בטשטוש הטפוס וגוון הגוון, בהשקעת הפרט והבלטת הכלל, בכדי לעורר את החוש החם ולישן את המוח הקר. לתכלית זו צייר לא רק את הנאוה והמעונג, כי אם גם את המכוער והמגועל. גם האמנים המודרניים מבית־מדרשם של מאנה, מונה, רינואר ופיסארו, מטשטשים ומעקמים את הצורה בכוונה, בתור מחאה נגד ההגיון המנתח, וכל מטרתם היא לפעול על הלב על־ידי כתמי־כחל ונקודות־סרק בלבד, (pointillisme), על־ידי הרשם כללי ומסבב. מכחולם מפתיע, מרפרף ומדלג, נוגע ואינו נוגע, מפיל טפה פה וטפה שם, טלאי על גבי טלאי, והתמונה היוצאת מזה היא רב־גוונית, אף כי שלולת־צורה. מענין מאד שבין ראשי התנועה האימפרסיוניסטית היו שני יהודים, קאמיל פיסארו ווינצנט בן גוג, אשר אהבתם אל המזרח המעין ומגוון, הטמיר ורזי, היתה בלי ספק אטאביסטית וגזעית.

במקצוע הזמרה הננו רואים לראשונה את החוק הצורתי שולט בכל תקפו בימי הבינים, מימיו של הבומר גי מארצו עד יוהאן פלסטרינה ותלמידיו. כל מנגינה נעשתה אז על־פי חוקים קבועים ומאתימאטיים, על־פי סולמים טונאליים ידועים, אשר מהם אין לזוז אף כחוט השערה. המצב הזה נשתנה מעט בימיהם של היידן ומוצארט, הנדל ובאך, אשר הרחיבו את מצע הנגינה ומספר הוליותיה ויפתחו את התזמורת עד כדי לברוא שלל צבעים מיוחדים. ובכל זאת לא נגמר השחרור מן הצורה עד המאה התשע־עשרה. במאה זו הננו פוגשים בפעם הראשונה שתי נטיות שונות בתלחנות: מעבר האחד באך, ביטהובן ובראהמס מעריצים את הצורה הקלאסית, את הקליפה המערבית, אף כי אחד מהם, ביטהובן, היה מקפיד גם כן על גרעין צבעוני בסימפוניותיו האחרונות וברבות מסונטותיו; ומעבר השני ליסט, שופין ושומאן ואחריהם כל המלחינים הלאומיים אשר במזרח אירופה אוחזים בדרך חדשה, דרך רומאנטית ומזרחית, ומחברים מנגינות רגשניות ומרעישות, מקסימות נפש ומשברות לב, אף כי בלתי מסוגות ומסומנות היטב. מלבד זאת, בא עוד זרם מזרחי מצרפת, הארץ אשר מימות נאפוליון באה במשא ומתן תכוף עם ארצות אפריקה הצפונית הקרובות בתכונתן ובארחות חייהן אל המזרח הקרוב. בשנות הארבעים הופיע פליצין דוד מן המזרח עם נגינות ישימון ערבות והמיות אשר אסף בין הבידואינים, ואחרי אשר הלבישן והקשיטן בהארמוניות ברומאתיות יפות ומושכות את הלב העריכן על הבמה הקונצרטית ויצליח לעורר התענינות מרובה וגדושה בין עמי המערב. המין העם, ביחוד, מצא בנגינות האלה אותה הפשטות וההתעוררות, אותה הטבעיות וההשתחררות מחוקים וגדרים מלאכותיים, אשר בשום אופן לא יכול למצוא במנגינות ההגיוניות של המערב. מאז ועד עתה חדר

הצבע המזרחי יותר ויותר לתוך הזמרה המערבית, עד כי כעת אין גם מלחין הגון אחד שאינו מסתייע באמצעי רב־ערך זה. יש שהוא מתלביש באדרת מיסטית כמו אצל ריכארד וואגנר האורג את מנגינותיו השרוגות והרזיות סביב מיתולוגיה פגנית ונוצרית; יש שהוא מופיע בתוך מלאנכוליה דקה ועצבות של כוסף וגעגועים כמו באופירותיהם של הלוי, ביזה, מאיר בר, גונה וסין־סן; ויש שהוא מזדקר בתור יסוד חושי ומגרה, מבעיר ומלהיב, בן חשק כביר ותאוה מינית, כמו באופירותיו של האיטלקי פוטשיני. אין כל ספק בעיני שמנגינותיו של האחרון נתפשטו ונתפרסמו כל כך מפני שנוסדו על יסוד מזרחי, על הכלל של „צבע מקומי", על רגשות הזקים מרעישים את הלב. והרגשות היסודיים האלה מתבטאים על־ידי זמירות מינוריות מחוברות בסולמים מזרחיים ובמדרגות מזרחיות, כרומאטיות ואנהארמוניות.

וגם בהעתקת המנגינות על הבמה הקונצרטית ניכרת ונבלטת אותה הנטיה הדו־גוונית. בתור דוגמה נקח את הכנרים אשר מדת אינדיבידואליותם היא יותר גדולה מאותה של מנגנים על כלי־זמר אחרים. והנה ידוע הוא: שבוטאן הצרפתי וסבציק הבוהימי הקימו כנרים גדולים כמו איסאיי וטיבו אשר כל מגמתם היא להשפיע על ההגיון על־ידי דייקנות יתרה בהעתקת הצורה, על־ידי חקוי דק של כל הקוים והשרטוטים של המנגינה, בלי הוספה כל שהיא של אנינות ורגשנות, השתפכות הלב ודכדוך הנפש; בעת אשר היהודי ליופולד אוער הקים להקת כנרים מצוינים, ובראשם מיישא עלמאן ויאשא חפץ, אשר כל מטרתם היא העתקה מגוונת וצבעונית, לירית וסוביקטיבית, רגשנית וסנטימנטאלית, כאילו חפצו, כדברי וואגנר, ליהד את המוסיקה האירופית ולהכניס את רגשנותו של שם באהלי יפת. המון העם הנתון למסתורין ודבקות ולכל מיני ארוכות רוחניות המרפאות את הנפש היפה הולך ומתפגש אל היכלי־הזמרה לשמוע את הקול המלבב ומלפף, המשפר ומכשף, הצודד נפשות ומשפיען נחת בעד רוגז החיים, והם עומדים צפופים ודחוקים ו„מלקקים את אצבעותיהם" משום תענוג ותפנוק, בעת אשר המבקרים המלומדים מהאסכולה המערבית מאזינים מתוך שפופרת הגיונית צרה ומוציאים משפט קשה על מפירי־החק ומהרסי־המסורה אלה המשתקעים בערפלי סינטימנטאליות ומביאים היסטריה לעולם.

הרקוד הוא אחד משבעה מיני האמנות, וגם בו אפשר לראות התנגשות שני הכחות המנויים למעלה. יש נוסח קלאסי המתיחס אל היונים העתיקים וניכר על קוים בולטים וקערוריים, ישרים ומדודים, ויש נוסח רומאנטי אשר מקורו בארצות המזרח ותכונתו היא רגשנית במדה מרובה. הנוסח הקלאסי התעורר לתחיה במאה האחרונה על־ידי איזודורה דונקאן ומוד אלין, והן הורישוהו לתלמידותיהן הרבות בכל קצות תבל, עד כי רשומו ניכר בעת לא רק על במת החזיון, כי גם ברקוד העממי. הנוסח המזרחי נתגלגל אלינו זה כבר דרך ספרד ורוסיה, אבל בימינו האחרונים התגברה השפעתו על־ידי ברכוריהן המורכבים וטיסותיהן הרב־גווניות של רות סט. דניס ואנא פאבלובה. הראשונה היא מומחה ומנוסה בחכמה הטרא־פסיכורית של ארץ הודו, והאחרונה היא בת־סמכא ומובהקת בכל מיני רקוד חושיים ותאותניים. יחד עם פאבלובה בא ה„באליט" הרוסי אשר הרעיש את העולם הנאור בכרכוריו הצבעוניים ויסתייע בציוריו המזהירים ומתגוונים של היהודי ליאון באקסט לצורך קשוט והדור.

לאחרונה, הנה נשנה החזיון הזה גם בספרות האמנותית, במקצוע הפואיזה והדראמה. אחר נצחון הצורה ביצירותיהם הפיוטיות של משוררי התקופה העתיקה והבינונית נתעורר בתקופה החדשה סגנון רגשני וחם, חושי ודמיוני, הפועל על הלב ולא על המוח. ההתלהבות הגדולה וההתרגשות החזקה אשר בשירה הלירית של היינה האשכנזי, קיטס ושלי האנגליים, בודליר וברלין הצרפתים, נובעות ומפעפעות ממקור מזרחי, ממעין סוער ונרגש של ארץ הנביאים, אשר כח דמיונם היה ככח צבעי־הפריזמה המתחלפים ומתגוונים. המשוררים האלה אמנם מישתמשים בצורה, אבל רק בתור קליפה חיצונית לגרעין הצבע והתוכן הרגשני. הדור החדש התחיל להתגמל לגמרי מן הקליפה הצורתית: התנועה ל„חרוז חפשי" (vers libre) נולדה באמריקה על־ידי וואלט והיטמאן ונתפשטה אחר־כך בארצות אירופה, ביחוד בצרפת. המגמה של המשוררים ממין זה היתה להרוס את הצורה המלאכותית ולפעול על הקורא על־ידי רשמים צבעוניים ואמצעים חושיים בלבד. ולא רק הפואיזיה המודרנית. כי גם הדראמה של קץ המאה התשע־עשרה נתבססה לכאורה על בסים מזרחי ורגשני, על דבר שבלב ולא על קורי המוח. יוצרי הדרמה החדשה מאיבסן עד ד'אנונציו ושניצלר הטעימו את הרגש נגד ההגיון, את חוש הלב נגד החוק החברתי והמדיני, את העצמיות המעורפלת נגד החיצוניות המחוורת, ויטשטשו את הצורה בכדי להבליט את הצבע. ראיה נוספת הוא הזרם המיסטי וההגדי המפכה ביצירותיהם המאוחרות של אוגוסט סטרינדברג ומורים מטרלינק ומתפרנס מעתר ענן הקטורת של המדבר המזרחי. כמו הציירים מהאסכולה האימפרסיוניסטית הם מטשטשים את הקוים הישרים והשרטוטים ההגיוניים ומשתקעים בעולם דמיוני ומעושה אשר ערפל חתולתו ואור וצל משתמשים בו בערבוביה. מערבבים הם את הצבעים באופן אמנותי בכדי לכסות בהם את ההויה הלקויה ופגומה, את האמת המרה.

צורה וצבע, הגיון ורגש, מערב ומזרח — אלה הם הגורמים הראשיים בתולדות התפתחות האמנות בעבר ובהוה. עודף האחד על השני לא הוליך מעולם אל ההשתכללות הרצויה, אל ההשתלמות המופתית, ורק על־ידי התמזגותם ההארמונית והתבוללותם המתאימה תשיג האמנות את מרום פסגת ההשלמה, כמו שעשתה בימי הרינסאנס בארץ איטליה. וזאת צריכה ועתידה להיות האמנות בעתיד הקרוב.

פילאדלפיה.

ליובלו של "רב צעיר"

(ד"ר חיים טשרנוביץ).

הידיעה הבאה ודאי שתשמח את לב כל אלה מן העברים היודעים להעריך את כשרונו הגדול של ד"ר חיים טשרנוביץ, זה החכם והסופר העברי שהוא אחד מן המועטים בדורנו המשתמשים בשפתנו הלאומית לצורך המדע העברי, ושהעשיר כל־כך את ספרותנו המדעית בספריו ומאמריו המקוריים:

כלפני שבועות אחדים נסתדר בניו־יורק „ועד לחגיגת יובלו של ד"ר חיים טשרנוביץ", למלאת חמשים שנה להולדתו.

יושב־הראש של הועד הוא י. ל. מאגנס וחבריו הם: ראובן בריינין, י. ד. ברקוביץ, א. א. לובארסקי, שלמה למפרט, ישראל מאטץ, צבי מאסליאנסקי והפרופיסור מרדכי קאפלאן. החבר לובארסקי נבחר גם בתור גזבר הועד.

„ועד היובל" החליט באחת מישיבותיו: לעשות פרסום לעבודתו המדעית והספרותית של טשרנוביץ, בעריכת נשף פומבי גדול, וגם־כן לבוא בדברים עם „ועד היובל" לכבוד טשרנוביץ שנוסד בברלין בכדי לעזור לו בהוצאת הכתבים של חתן היובל.

הנשף הפומבי יערך ב־16 למאי, בניו־יורק, ב„סנטראל דזשואיש אינסטיטוט", 125 מזרח, רחוב 85. בין הנואמים יהיו: לואי מארשאל, ד"ר מאגנס, פרו־פיסור קאפלאן, מאסליאנסקי ובריינין.

הועד החליט גם־כן בישיבתו האחרונה לספח אליו: את הרב מאיר ברלין, פרופיסור גוטהארד דייטש, פרו־פיסור צבי מולטר ופרופיסור דוד ניימארק.

חדשות ומאורעות

הבשורה ההיסטורית הגדולה.

הערת המערכת: בשעה שעתוננו יתקבל על־ידי קוראיו, ודאי שהידיעות שנביא להלן בדבר ביאת השעה ההיסטורית הגדולה לעמנו תהיינה אז בבחינת מפורסמות, וודאי שעד אז יתפרסמו עוד הרבה פרטים בנדון זה וגם בדבר תפקידם ההיסטורי של שליחי ההסתדרות הציונית אל אספת־השלום — סמואל, וויצ־מאן וסוקולוב; בכל זאת אנו רואים לנו לחובה לחזור בכאן על המפורסמות עם כל פרטיהן, משום שבכגון זה אין ידיעות אחרונות משכחות את הראשונות. לכולן יש ערך היסטורי.

הרינו מוסרים, איפוא, את הידיעות לפי סדר התקבלן עד השעה שעתוננו נמסר לדפוס, וגם את הרושם שעשו:

ביום הראשון העבר, 25 לאפריל, בשעה אחת־עשרה בערך לפני הצהרים, נתקבלו בניו־יורק בלשכה הראשית של ההסתדרות הציונית באמריקה ידיעות טלגראפיות שונות ממקורות שונים, שתמצית כולן היתה: בשורת הגאולה לעמנו ולארצנו, זו הבשורה ההיסטורית הגדולה על מתן המאנדאט לאנגליה על ארץ־ישראל באופן רשמי, על־מנת לכונן בה את הבית הלאומי של היהודים.

הידיעות על ענין זה בנוסחאות שונות נתקבלו בעת ובעונה אחת גם במערכות העתונים היהודיים וגם, על־ידי הסוכניות הטלגראפיות האמריקאיות ועל־ידי סופרים פרטיים, במערכות העתונים האנגליים הגדולים.

הפרטים השונים של הידיעות היו אלה:

— המועצה העליונה של ועידת־השלום בסאן־רימו, בדונה על גורלה של ארץ־ישראל, הכירה בתביעותיהם הצודקות של הציונים והחליטה לאשר את הצהרת באלפור הידועה וההצהרה הזאת תוכלל באופן רשמי בחוזה־השלום שיוצע לפני טורקיה.

נוסחתה המקורית של ההצהרה היא זו:

„הממשלה חושבת לרצוי לה את יסוד בית לאומי בשביל עם ישראל בארץ־ישראל ותאמץ את כל כחותיה בכדי לאפשר את השגת המטרה הזאת. צריך להיות מובן בהבנה ברורה, שלא יעשה כל דבר שיוכל ליצור איזה משפט קדום נגד הזכויות האזרחיות והדתיות של היהודים בארצות אחרות או של הקהלות אי־היהודיות הקיימות בארץ־ישראל".

עם אשור ההצהרה על־ידי ועידת־השלום הונח, איפוא, היסוד לבנין הבית הלאומי בשביל היהודים בארץ־ישראל תחת האפוטרופסות הזמנית של הממשלה האנגלית. מעכשיו הדבר תלוי בידי היהודים — לבוא ולבנות.

— במאנדאט שאנגליה מקבלת על ארץ־ישראל נכללים סעיפים מפורשים המגינים על זכויותיהם של היהודים בארצות אחרות. לפי הסעיפים האלה יוצא: שיהודי הנחשב לאזרח באחת מארצות הגולה איננו נשלל מזכויותיו האזרחיות שם אחרי שהוא נעשה לאזרח בארץ־ישראל.

— הערבים בארץ־ישראל לא יושללו מזכויותיהם האזרחיות והדתיות הישנות.

— גבולי ארץ־ישראל לא נסתמנו עדיין. החלטה בנדון זה תקובל אחרי משא־ומתן מיוחד בין אנגליה וצרפת.

— אנגליה תדרוש, כי שאלת הגבולין של ארץ־ישראל תפתר לפי שאיפות הציונים.

— אנגליה מקבלת גם את המאנדאט על מיסופאטאמיה וצרפת מקבלת את המאנדאט על סוריה.

— ועידת־השלום החליטה, כי ההגנה על העדות הדתיות השונות בארץ־ישראל, שהיתה נתונה עד עכשיו בידי צרפת, תמסר מעכשיו אל המועצות של העדות השונות.

— חלוף האדמיניסטראציה הצבאית. שליחי הציונים לועידת־השלום קבלו הבטחה מאת ציריי הממשלה האנגלית, כי האדמיניסטראציה הצבאית בארץ־ישראל, שהיא למורת רוח התושבים היהודים ונגד האינטרסים הציוניים בכמה דברים, תוסר ממשמרתה ואת מקומה תקח אדמיניסטראציה אזרחית רגילה, שתדע כי חובתה היא לנהל את הענינים לפי רוח הצבור היהודי.

* * *

רושם הבשורה בניו־יורק.

שני הימים הראשונים לבוא הבשורה ההיסטורית מסאן־רימו עברו על יהודי ניו־יורק במחזות של שמחה, שנערכו מתוך מצב רוח מרומם ומתוך התלהבות עצומה, שאין לתאר במלים, ולא נתפוס לשון־מליצה אם נאמר, כי ניו־יורק עוד לא ראתה שמחה יהודית יוצאת מן הלב כעין זו.

הראשונה לבשר את בשורת הגאולה היתה, כמובן, ההסתדרות הציונית באמריקה. מטעם הלשכה הראשית שבניו־יורק הודיעו מזה תיכף על־פי הטיליפון אל חברי הועד הפועל ומתוך ברכת

מזל־טוב הזמינו אותם לאספה מיוחדת ליום השני. כמו־כן הודיעו מזה תיכף לאספת הועד המרכזי של ציוני ניו־יורק, שהיתה אז באולם של ה„סנטראל דזשואיש אינסטיטוט". מהלך האספה כמעט שנפסק מתוך סערת הנפש הגדולה שקמה בקרב החברים. כעבור שעות אחדות כבר נתפשטה הבשורה ההיסטורית הגדולה במעוף הבזק בכל השכונות היהודיות שבניו־יורק.

מכל העברים התחילו צובאות קבוצות־קבוצות של צעירים עם זקנים על כל מרכז ציוני ועל המערכות היהודיים (העתונים היהודיים לא יצאו אותו יום) והעבריים, ומתוך התפרצות של קריאות־שמחה שאין לשער, — ובפרט אחרי שהאמונה בגאולה הקרובה של ארצנו נדחקה בעת האחרונה באיזו פנת הלב, תחת משא היאוש לרגלי המאורעות האחרונים בארץ־ישראל, — קבלו את האישור של הידיעות שזה אך התפשטו. רבים בכו מתוך האושר הפתאומי, נישקו זה את זה, ברכו איש את אחיו בברכת מזל־טוב ושרו שירים עבריים.

חברי האגודות העבריות והציוניות, שהיו צריכות להתאסף ביום הראשון בערב, סדרו בלי כל הכנה מראש הפגנה בלב הגיטו היהודית שבמזרח העיר וביתר הרחובות עם דגלים ציוניים בידיהם ושירים בפיהם. עליהם נספחו אלפי יהודים שהבשורה נגעה עד לבם והתהלוכה הזאת נמשכה עד השעה הרביעית־החמישית לפנות בוקר; ומאז התחילו ההפגנות והחינגות והחגיגות שלא פסקו במשך ימים אחדים, בבתי־הקהוה ובבתי־האוכל, במשרדים ובבתי־התיאטראות, בבית וברחוב.

ביום השני, מבעוד בוקר, היו הבתים של היהודים בשכונה היהודית וברחובות אחרים מקושטים בדגלים עבריים ואמריקאיים. ההפגנה היותר גדולה ביום ההוא היתה ברחובות של ה„איסט־סייד". תזמורת נגנה מנגינות יהודיות והמפגינים עצרו בלכתם לפני בתי־הכנסת שברחובות ההם.

בשעה ה־12 בערך של אותו יום הסתדרו פקידי הלשכה הראשית של ההסתדרות הציונית בתהלוכה ובאו זוגות־זוגות אל ה„איסט־סייד" ונספחו על המפגינים.

במשרדים הציוניים ובהרבה משרדים אחרים הכרז חג ליום או לימים אחדים והפקידים או שערכו אספית של שמחה ונאמו נאומים או שטיילו להם קבוצות־קבוצות ברחובות עם דגלים עבריים, אמריקאיים ואנגליים בידיהם. כמו־כן הוכרז יום־טוב לתלמידים בכל בתי־הספר העברים. ברובם ערכו חגיגות והמורים הרצו על ערך המאורע הגדול, אולם הרבה מן התלמידים והמורים לא הסתפקו בחגיגות שבתוך כתלי בית־הספר וערכו טולים ברחובות ושרו שירים עברים.

— האספה בלשכה הראשית של ההסתדרות הציונית. בחגיגיות יוצאת מן הכלל הצטיינה האספה, שהיתה בלשכה הראשית של ההסתדרות הציונית באמריקה לפקידים מכל הסוגים בהשתתפות הרבה מחברי הועד הפועל. האספה לא נקראה על־ידי מי שהוא, אלא היא נערכה מאליה. אחד קפץ על אחד השלחנות ונאם, ואחריו — השני והשלישי והרביעי וכו' וכל אחד נתקבל במחיאות כפים סוערות ובקריאות הידד. בין הנואמים היו: יעקב דיהאז, מוריס רוטנברג, ישראל גולדברג, ה. סקלר וד"ר אלכסנדר זאלקינד.

הלשכה הראשית של ההסתדרות היתה „טבולה" במשך כל השבוע בים של דגלים ופרחים.

— בעתונות האנגלית של ניו־יורק. עד היום שעתוננו נמסר לדפוס הקדיש רק ה„וורלד" הניו־יורקי מאמר ראשי לכבוד ההחלטה בסאן־רימו בנוגע לגורל ארץ־ישראל. אמנם, גם יתר העתונים האנגליים היוצאים בניו־יורק לא הסתפקו רק במסירת הידיעות על הענין הזה מסאן־רימו, אלא ברובם מסרו גם רשמים מהשמחה הגדולה ששררה ברחוב היהודי.

ה„וורלד" כותב בין יתר דבריו:

„בתור הקהלה הפרוגריסיבית ודאי שהיהודים ישתמשו שם (בארץ־ישראל) בהשפעה יותר עצומה מאשר לפי מספרם. הוצהר על „הבית הלאומי", ולפי תנאי ההבטחה יוכלו המהגרים להיות שם אזרחים ויחד עם זה לא תאבד להם הזכות להיות אזרחים גם בארצות אחרות. תחת המאנדאט של אנגליה ודאי שהארץ תתנהל במשטר וסדר, ולפי הנראה תעבור עכשיו פלשתינה לתקופה של פעולות פרוגריסיביות".

* * *

הרושם בלונדון.

על־דבר הרושם שעשו הידיעות הראשונות בלונדון הציונית והיהודית, מודיעה „לשכת העתונות היהודית":

אין לתאר במלים את המחזות שבהם קבלו יהודי אנגליה את הבשורה הטובה מסאן־רימו. זקנים עם נערים נתאספו ברחובות לונדון, סבבו את הלשכה הראשית של הציונים עם דגלים בידיהם וכסו בפרחים את הבנין. הנאספים חבקו ונשקו איש את רעהו, ברכו ברכת „שהחיינו" ויצאו במחולות.

בלשכת הועד הפועל הציוני נערכה תיכף אספה. בין הנאספים היו: מרת וויצמאן ומרת סמואל. בוריס גולדברג וד"ר מאכס נורדוי היו הנואמים הראשיים.

גולדברג ברך ברכת „שהחיינו" ונורדוי התחיל את נאומו במלים האלה: „בא היום הגדול! אנו היהודים עומדים עדיין על המפתן, אולם רגלנו האחת כבר דורכת על אדמת הקודש, נעבור־נא איפוא אליה בצעדים בטוחים, בקראנו: „פה הננו ופה נהיה!"

נשאו נאומים גם יוסף קובאן וד"ר שיינפלד, בא־כח ה„מזרחי".

ההסתדרות הציונית בלונדון שלחה גם־כן את ברכותיה לד"ר וויצמאן, נחום סוקולוב, הרברט סמואל, לואיס בראנדייס, לועד הצירים בארץ־ישראל ולועד הארצות בפאריז. טלגראמות של ברכה נתקבלו מאת וויצמאן וסוקולוב.

— בעתונות האנגלית של לונדון. כל העתונים האנגליים הקדישו במשך השבוע העבר מאמרים לענין החלטת ועידת־השלום בסאן־רימו בנוגע לארץ־ישראל.

ה„הירולד" מפרסם שיחה, שהיה לסופרו עם סעיד הוסאף, חבר הועדה ההודית, שבאה לסאן־רימו להשתדל בדבר עניני המחמדים. לפי השיחה הזאת גלה סעיד את דעתו, כי הועדה המושלמית מהודו מתיחסת בסימפאטיה לבבית אל שאיפות היהודים, מפני שהיהודים שואפים לבנות להם בית לאומי ואינם רוצים לשלוט בגאוה על מי שהוא, אולם לעומת זה אינם יכולים המושלמים להסכים למתן המאנדאט לאנגליה על ארץ־ישראל.

ה„דיילי אקספרס" כותב: אם העיר ירושלים תחת הנהגתם של היהודים תהיה באמת לעיר של שלום במקום עיר המחלקות בין המפלגות הדתיות השונות, — כי אז תוכל לשמש דוגמה יפה לכל העולם הנוצרי.

הכבוד החדש שחולק להיהודים ידרוש מאתם אחראיות חדשות שתגרורנה אחריהן טאקט מדיני ופקחות, שזוהי אחת המדות שבהן מצטיינת התכונה היהודית.

עזרת אמריקה בקבלת ההחלטה.

כפי שמודיעה „לשכת העתונות היהודית", קבלה ידיעות ממקורות נאמנים, כי מר דזאנסון, הציר האמריקאי, שבא לסאן־רימו עת קצרה לפני עלות שאלת ארץ־ישראל על הפרק, עזר הרבה לטובת ההחלטה שנתקבלה בנדון זה. מוואשינגטון מסרו לו הוראות מיוחדות לתמוך בדרישות הציונים.

כמו־כן מודיע העתונאי הידוע הרמאן ברנשטיין ל„טאגעבלאט" הניו־יורקי, שראש המיניסטרים האיטלקי ניטי עזר הרבה בועידת־השלום לקבלת ההחלטה בדבר ארץ־ישראל לפי רצון הציונים. לפי דבריו של העתונאי הנזכר, היה בא־כח צרפת בעד הכנסת שנויים בהצהרת באלפור בכדי להחלישה, אולם הפרימייר האיטלקי הגין בכל כחו על ההצהרה ודרש שבמאנדאט יהיה כתוב מפורש, שפלשתינה היא ארץ היהודים.

* * *

שיחה עם נורדוי.

לחבר „לשכת העתונות היהודית" שבלונדון היתה שיחה עם זקן מנהיגינו ד"ר נורדוי. נורדוי גלה את דעתו, כי לא חדל מהאמין אף רגע, שאנגליה תקיים את הבטחתה, אמנם השמחה הופרעה על־ידי הפוגרום בירושלים ובפרט על־ידי זה ששמו את זאבוטינסקי במאסור.

את הדרישות הבאות — אמר נורדוי — צריכים אנו להגיש תיכף:

1) להוציא את זאבוטינסקי תיכף לחפשי. השחרור הזה כשהוא לעצמו ישמש בטוי לאי־האמון שיש לכל אחד אל האדמיניסטראציה האנגלית הזמנית בארץ־ישראל.

2) לפתוח את שערי ארץ־ישראל בעד הגירה יהודית גדולה.

בישיבתו האחרונה של הועד הפועל הציוני הציע נורדוי את הריזולוציה הבאה: „לב כל עם ישראל דופק מתוך חרדה לגורלו של זאבוטינסקי". הריזולוציה נתקבלה פה־אחד.

* * *

בארץ־ישראל.

— מאסרו של זאבוטינסקי. ב־22 לאפריל העבר, אחרי שגליון „התורן" האחרון כבר נמסר לדפוס, נתקבלה הידיעה המרגיזה והמחרידה את לב כל יהודי לאומי, כי ז. זאבוטינסקי נדון למאסר ל־15 שנים מטעם השלטון הצבאי בארץ־ישראל בעון סדרו הגנה יהודית בשעת הפוגרום בירושלים. יתר הנאשמים נדונו למאסר של שלש שנים.

— אומץ לב בני הישוב הישן והחדש. לשכת העתונות היהודית פרסמה את הפרטים הבאים בדבר מאסרו של זאבוטינסקי:

תיכף עם שימת זאבוטינסקי במאסר הראה הישוב הישן והחדש אומץ לב נפלא.

380 חברים של ההגנה העצמית התיצבו לפני השופט הראשי וגלו את דעתם, כי הם חושבים את עצמם לאשמים במדה לא פחותה מזאבוטינסקי והם דורשים, איפוא, כי גם אותם יקראו לדין. הפקידים האנגליים השתמטו מזה, בבארם, כי הם קוראים לדין רק את אלה שתפשו אותם בשעת עברם על החוקים.

נתעוררה תיכף תנועה לאסוף חתימות על פטיציה, שבה היה כתוב, כי זאבוטינסקי וחבריו עשו כהוגן מה שעשו וכי גם החתומים היו מתנהגים בשעת הפרעות באותו האופן שהתנהגו חברי ה„הגנה". הרב קוק התיר לחתום על הפטיציה הזאת גם בשבת. והרב הישיש אשכנזי חתם ראשונה עליה בשבת בשעת התפלה.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

רחית הועידה השנתית.

בישיבה מיוחדת של חברי הועד הפועל להסתדרות הציונית באמריקה, שהיתה ביום השני העבר, 26 לאפריל, לרגלי בוא הבשורה ההיסטורית הגדולה מסאן־רימו החלט: לדחות לזמן בלתי־מוגבל את הועידה השנתית שנועדה להיות בחודש הבא באטלאנטיק סיטי, ותחת זה לקרוא לועידה ציונית גדולה בניו־יורק לימים 9 ו־10 למאי, ולהזמין לועידה הזאת באי־כח ציוני כל ארצות־הברית.

החלט גם־כן, כי בועידה הציונית הבאה של 9 ו־10 למאי ישתתפו הצירים שנבחרו לועידה השנתית הקודמת בשיקאגו וגם הצירים שיבחרו אל הועידה השנתית הבאה, הנועדה להיות באטלאנטיק סיטי.

* * *

מפעולות ההסתדרות העברית.

בלשכה המרכזית של ההסתדרות העברית שוררת עכשיו תסיסה של עבודה עצומה. מתכוננים בזריזות לועידה השלישית, שתהיה בימים 16 ו־17 למאי באולם של „סנטראל דזשואיש אינסטיטוט", 125 מזרח רחוב 85, ניו־יורק. מתקבלים מכתבים מאגודות שונות שהם כבר בחרו בצירים.

על־פי ספר התקנות של ההסתדרות, כל אגודה עברית בת 10 חברים שולחת ציר אחד: מן 10 עד 25 — שני צירים; מן 25 עד 50 — שלשה צירים וכו'. ציר אחד מכל 25 חברים נוספים.

על־פי החלטת ועד הפועל, על כל ציר להכנים חמשה דולארים להוצאות הועידה.

מזמינים לועידה: את השכונות הציוניות, את ה„מתנות" של „בני ציון" ועוד הסתדרויות הקרובות ברוחן לרוחה של ההסתדרות העברית.

במוצאי־שבת, 15 למאי, תהיה אספה פומבית בתור אספת־הפתיחה. מקום האספה יפורסם בעוד ימים אחדים.

שונות

שביתת המורים העברים בפילאדלפיה.

זה כחודש ימים הולכת ונמשכת בפילאדלפיה שביתת המורים העברים.

הם הגישו לועד של בתי תלמודי־התורה המאוחדים שעל־יד הפידיראציה לצדקה את הדרישות הבאות:

א) באות־כח שוה בועד החנוך של בתי תלמודי־התורה המאוחדים ולמורים תהיה הדעה המכרעת בכל מה שנוגע לחנוך. ב) לא לפטר מורה, אפילו בסוף הזמן, בלי הסכמת אגודת המורים. ג) שלשה שבועות של חופש בזמן הקיץ. ד) לא לקבל למורים בבתי תלמודי־התורה צעירים שלא הגיעו עדיין לשנת שמונה־עשרה. ה) הוספה על השכר.

אגודת המורים העברים בניו־יורק תומכת בידי חבריהם בפילאדלפיה תמיכה מוסרית וחמרית והחליטה לעמוד לימינם עד שיזכו במלחמתם לטובת החנוך העברי.

תקון טעות. מתחת לשם של השיר מאת מ. מ. דוליצקי — „דומיה", שנדפס בגליון הקודם, נשארה, מפני סבה טכנית, במספר קטן של אכסמפלארים, השורה הקטנה „מאת אמי לואיל". השיר ההוא הנהו מקורי מאת משוררנו החביב וצריך היה להיות, כמו שתוקן אחר־כך ברוב האכסמפלארים: דומיה... מאת מ. מ. דוליצקי.

עם ישראל חי!

היה אחד מבוני

המקלט הלאומי

לעם ישראל

ביום א', 9 לחודש מאי.

עם דגל ציון

תכלת־לבן

קדם את פני

מאות הצירים

מכל קצוות אמריקה

לועידת המאנדאט

הציונית

ביום א', 9 לחודש מאי.

מכל חלון בית יהודי

בניו־יורק רבתי

יתנוסס הדגל היהודי

ביום א', 9 לחודש מאי.

יאחד דגל

תכלת־הלבן

כל לב יהודי

ביום א', 9 לחודש מאי.

במספר 74

בשדרה החמישית

בקומה החמישית

אפשר לקנות

דגלי ציון

בסיטונות ולאחדים

ליום א', 9 לחודש מאי.

גברת גיטא חסקין

מבקשת למסור לכל בני משפחתה, בפטרוגראד ונובוסיבירסק, גם לכל ידידיה ומכריה, שהיא נמצאת ברחובות, ארץ־ישראל. עובדת, אך אינה מקבלת שום ידיעות.

הכתובת:

גברת חסקין, על שם „הפועל הצעיר", יפו, ארץ־ישראל.

גליונות ב', ה', מ"ז

שנה ששית של „התורן"

חסרים בלשכת „התורן". מי שאלה לו ישלחם נא אל הנהלת „התורן" וההנהלה תשיב לו את תמורתם בתודה.

לתקנת המורים העברים.

אגודת המורים מבקשת מכל המורים העברים, בין שהם חברים לאגודה ובין שאינם חברים, בין שהם בניו־יורק ובין שהם מחוץ לניו־יורק — שלא לקבל שום משרה חדשה בניו־יורק והסביבה בטרם שיתיעצו עם מזכיר האגודה.

המזכיר נמצא בלשכת האגודה, 114 האביניו החמישית, חדר 1412, בכל יום משעה 10 עד 2 אחר הצהרים.

ספרי חנוך ולמוד

(הוצאה אמריקנית)

אוצר לשון המקרא (עברית וארמית) מאת אלכסנדר הארקאווי. באוצר הזה יבאו: א) כל המלות העבריות והארמיות הנמצאות בכתבי הקודש מתורגמות ומבוארות בשפת אנגלית, ב) שרשי המלות ומקוריהן, ואצל כל שם ופעל תמונותיהם השונות לפי נטיותיהם. ג) באורים לפסוקים קשי התבנה בתנ"ך, ע"י גדולי המפרשים הקדמונים והחוקרים האחרונים. גם נספח אליו קובץ מלין מלשון התלמוד והמדרשים, ומלשון עברית התחדשת.

האוצר הזה מכיל כתשע מאות דפים ונדפס על נייר טוב ויפה, מכורך בד הדר — — — — 4.00

אלף־בית, באותיות גדולות מאד, נדפס על בד, מדת 44 — 28, בעד חדרים או בתי־הספר, להדביק אל הקיר — — — — — — 1.00

בית־הספר ללמד ספרי התורה והנביאים, מאת מ. ב. שניידער, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית — — — — — — .75

בית־הספר הנ"ל, חלק שני — — — 1.00

גמרא למתחילים, בו נקבצו ובאו כל דרכי הגמרא, מן הקל אל הכבד. מכיל 81 פרקים. מאת יעקב גאָלד־מאַן — — — — — — — — — .75

דברי הימים לעם ישראל לבני־הנעורים (עם נקודות) מאת יהודה גראַזאָווסקי. כל קורות בני ישראל בארצם ובכל מקומות מושבותיהם עד היום הזה, בארבעה חלקים. חלק ראשון — מראשית ימי האומה עד גלות בבל. חלק שני — ימי הבית השני. חלק שלישי — היהודים בערב, בבל ואפריקה. חלק רביעי — היהודים באירופה ואמריקה.

מחיר כל חלק — — — — — — .35

כל ארבעת החלקים מכורכים יחד בכרך אחד — — — — — — 1.00

דברי הימים לעם ישראל מיום היותו עד יסוד הישוב החדש בארץ ישראל, מאת זאב יעבץ — — — — — .35

ההתחלה, מעטהאָדע למתחילים, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — .35

הלמוד העברי, מאת מ. רובין. ספר חדש למתחילים עם ציורים יפים. .30

המבין, פרוזדור לכל ספרי הלמוד, מאת י. ח. טביוב, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית — — .35

המתחיל, ללמד לנערים קריאת וכתיבת שפת עבר, מאת א. לוריא וב. טמקין — — — — — — .35

הנסיון הראשון, מורה לשון עבר בסגנון קל ויפה, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית, מאת ה. מאלאכובסקי — — — — — — .35

היסטוריה לילדי ישראל (מנוקדת) מראשית ימי הבית השני עד הזמן הזה. בספר „הסטוריה לילדי ישראל" יבואו כל המקרים והמאורעות החשובים והנכבדים מאד בדברי ימי ישראל, יחד עם תולדות גדולי עמנו, חכמיו וסופריו, בשפה קלה וצחה המלבבת ומושכת את לב הילדים. הספר הזה עולה על כל הספרים הקודמים ממין זה בסדרו היפה וסגנונו הנעים, והעיקר ברוחו התודר והמקיף את ההסטוריה הישראלית. כל אב ומורה, התפץ לטעת בלב בניו ותלמידיו אהבה ומסירות לעם ישראל וכל קדשיו; כל אב ומורה החפץ להנעים את בניו ותלמידיו בספורים שיש בהם תועלת גדולה ורבה, ילמדם את ה„הסטוריה לילדי ישראל", מאת ב. האלפרין .45

הפדגוג העברי, חוקי לשון עברית ומשפטיה באופן קל, בתרגום יהודית ואנגית, מאת דוב אריה פרידמאַן .35

לוח הפועלים והשמות לכל נטיותיהם, עם ציוני הדקדוק באנגלית, מאת יעקב פיליפס וא. היימאן — — .35

למדו היטב, מעטהאָדע לראשית התנוך, באותיות גדולות מאד, מאת מ. פיק — — — — — — — .10

למודי הקריאה, לחנך הילדים לקריאת האותיות ושפת עברית, עם תרגום אנגלית, מאת ר. לאָסקער — — — .15

מורה עברית השלם, והוא מעטהאָדע הדשה ללמד שפת עבר מן האלפא־ביתא והקריאה עד ידיעת השפה בשלמות, מעובד ומתורגם אנגלית ויהודית מאת יעקב פיליפס וא. היימאן — — — — — — — — 2.00

מורה עברית השלם הנ"ל, מתורגם אנגלית לבד — — — — — — 2.00

מורה עברית הנ"ל, מדרגה ראשונה .60

מקרא קודש, ראשית התנוך לילדי בני ישראל, מאת דוב אריה פרידמאַן .25

ספורי החומש, מעובדים לבני הנעורים בלשון המקרא, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — — — .35

ספורי החומש הנ"ל, עם אנגלית — .75

ספורי המקרא, חלק ראשון (ספר בראשית), ערוכים בלשון הכתוב לילדים מתחילים, עם ציורים ושאלות לשנון, מאת ב. האלפרין .35

ספורי המקרא הנ"ל, חלק שני — — .35

ספורי המקרא לבתי ספר, ספורי החומש מעובדים בשביל ילדים מאת י. רבניצקי, ביאליק ובן־ציון — .35

ספורי המקרא לבתי ספר הנ"ל, עם הוספות ותקונים ומלון עברי־אַנגלי מאת חיים אוזליאַנער, חלק ראשון .35

ספורי המקרא לבתי ספר הנ"ל, חלק שני — — — — — — — — — .45

עברית לילדים, ראשית למודים בתורת הלשון העברית, עם תרגום המלים ותרגילים בלשון אנגלית, מאת א. היימאן (הרל"פ) — — — — .60

ראשון לחנוך, אלף־בית, קראה נכונה, יסודות הלשון באופן חדש, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — — .35

ראשית דעת שפת עבר, למתחילים, עם ציורים ותפלות, עם הערות בשפת אנגלית, מאת מ. קרינסקי — — .25

ראשית דעת שפת עבר הנ"ל, חלק שני — — — — — — — — — .35

שלחן ערוך לבני הנעורים, עם נקודות, מאת ד. א. פרידמאן — — .35

שפה חיה, ללמד את ילדי ישראל לקרא ולכתוב בשפת עבר על־פי שיטת הברת האותיות בעזרת ציורים, מאת פסח ליב פישמאן ומנחם מענדיל ליבערמאן — — — — — — .35

שפה חיה, הנ"ל, חלק שני — — .50

שפת ילדים מאת ח. פ. ברגמן וש. ח. ברכוז, ספר למוד לקריאה ולכתיבה עם ספורים קטנים וקלים, עם ציורים רבים הממלאים ומשלימים את תכן הספורים, ומועילים הרבה למשוך את לבו ועיניו של התלמיד לגוף הלמוד ולחרות את הדברים בזכרונו. נדפס על נייר טוב ויפה, חלק ראשון — — — — — — .50

שפת ילדים הנ"ל, חלק שני — — .75

תולדות ישרון עם העתקה אנגלית לבני הנעורים, מאת ד. א. פריד־מאן — — — — — — — — — .35

ראבאט הגון למורים, לבתי־ספר ולבתי תלמוד־תורה

HEBREW PUBLISHING CO.

50-52 Eldridge Street — New York